

CUMHURİYETİ’NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ İŞİĞİNDA ANALİTİK BAKIŞ

*THE ANALYTICAL TABLE DURING THE PROCESS FOUNDED REIMBURSED BY THE
TURKISH REPUBLIC OF RELATIONS BETWEEN TURKEY AND POLAND IN THE LIGHT OF
THE TURKISH PARLIAMENT BOOKS*

Yüksel KAŞTAN*

Özet

Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında uzun bir tarihi süreç içerisinde kadim bir dostluk oluşmuştur. Her iki devlet arasında oluşan bu dostluk I. Dünya Savaşı’na kadar çeşitli evrelerde devam etmiştir. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’na İttifak Devletleri yanında girmiş, 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile yapılan Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaşa son vermiştir. Ateşkes antlaşması hükümlerine aykırı olarak savaş sonrasında İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti’nin sınırlarını işgal etmiştir. Bu haksız işgal nedeniyle Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından Anadolu’da başlatılan Milli Mücadele’nin başarıya ulaşması sonucunda İtilaf Devletleri ile Lozan Barış müzakereleri başlamış ve 23 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. İşte bu antlaşmanın imzalandığı gün Polonya’nın Bern Büyükelçisi ile İsmet İnönü arasında başlatılan karşılıklı barış diyalogu neticesinde Türkiye ile Polonya arasında Dostluk, Ticaret ve İkamet olmak üzere üç adet anlaşma imzalanmıştır. Bu üç anlaşma TBMM’de 20.11.1923 tarihinde kanun teklifi olarak komisyonlara havale edilmiş, komisyonlardan gelen olumlu sonuçlar neticesinde 12.12.1923 tarihinde TBMM Genel Kurul’da görüşülerek kanunlaşmıştır. Bu üç anlaşma iki ülke arasında temel kabul edilerek daha sonraki süreçte imzalanan anlaşmalara kaynaklık etmiştir.

Bu çalışmanın amacı TBMM Tutanak Defterleri ışığında Lozan Barış Görüşmeleri sürecinde TBMM Lozan Barış Konferansı delegeleri ile Polonya’nın Bern Büyükelçisi arasında cereyan eden yazışmalar, iki ülke arasında karşılıklı imzalanan anlaşmalar ve TBMM’de Lozan Barış Antlaşması sonrası bu anlaşma metinlerinin görüşülmesi gibi konuları araştırarak iki ülke arasında imzalanan anlaşmalarının önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Polonya, Türkiye, dış siyaset, ilişki.

* Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kastanyuksel@hotmail.com

Abstract

Lehistan between the Ottoman Empire and formed a friendship in ancient a long historical process. I. friendship that formed between both states have continued in various stages until World War II. The Ottoman Empire entered the First World War alongside the Central Powers, it puts an end to the war with the Armistice Treaty with the Allies on October 30, 1918. Allies after the war in contravention of the provisions of the ceasefire agreement has invaded the borders of the Ottoman Empire. This is due to the unjust occupation by Mustafa Kemal and his friends as a result of reaching the national struggle's success started in Anatolia, the Allies began peace talks with the Lausanne Peace Treaty of Lausanne was signed on July 23, 1923. That's the day of signing this treaty on mutual peace dialogue initiated as a result of Poland's Ambassador in Berne, with Ismet Inonu friendship between Turkey and Poland, it has signed three agreements, including trade and residence. These three agreements in Parliament has been referred to the commission as a law proposal on 20/11/1923, on 12/12/1923 As a result of my death results from the commission discussed in the Parliament General Assembly has enacted. These three agreements have already lead to an agreement signed between the two countries at a later process was considered essential.

The aim of this study Parliamentary Record Book in the process of peace negotiations in Lausanne in the light of Parliamentary Conference of Lausanne delegates and that took place between the Polish Ambassador in Berne, correspondence between the two countries after bilateral agreements signed and the Parliament in the Lausanne Peace Treaty investigating issues such as the discussion of the agreement text two countries it is to demonstrate the importance of the agreement signed between.

Keywords: Poland, Turkey, foreign policy, relations.

Giriş

Türklerle Polonyalıların tanışmaları 13. yüzyılda Moğol-Tatar ordularının bölgeye gelmeleri başlamış, Altınordu Devleti zamanında Tatar ve Karay Türklerinin Litvanya ve Polonya'ya gelerek yerleşmeleriyle halklar arasındaki ilişkiler devam etmiştir.¹ Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ile Türkler ile Avrupalılar arasında siyasi ilişkiler başlamıştır. Selçuklu Devleti zamanında ilişkiler Haçlı seferleri nedeniyle beklenen ölçüde olmamış, daha ziyade karşılıklı dengeler üzerinde kurulmuştur. Zajaczkowski'nin 1971 yılındaki eserinde belirttiği üzere kendisi bir Ortaçağ Tarihçisi olan Franciscain Rahibi Wadding'in 1324 yılında Litvanya'da bir Han'ın memleketinden gelen ve ibadetlerinde Asyalı bir dil kullanan İskitlerin yaşadığı belirtilmiştir.²

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sonrasında hızlı bir şekilde Balkanlar ve Karadeniz'in üst bölgesinden Avrupa'ya doğru genişlemesi doğal olarak Polonya'yı da rahatsız etmiştir. 1387 yılında Boğdan Prensi Petro'nun Polonya-Litvanya Krallığı'nın himayesine girmesiyle Osmanlı- Devleti ile Polonya-Litvanya Krallığı'nın sınırına ulaşmıştır. Osmanlı Devleti ile Polonya Krallığı arasında ılımlı bir denge siyaseti sürmüştür.³ 1396 yılında gerçekleşen Niğbolu Savaşında Polonyalılar Osmanlı Devleti'ne karşı Macarları desteklemişlerdir.⁴ 1410 yılında bölgede yer alan mücadelelerde

¹ Sabire Arık, *Kuruluşundan XVII. Yüzyıla Polonya Tarihi*, KÖKSAV Yayınları, Ankara 2010, s. 159-160.

² Fahir Armaoğlu, "Avrupa Politikası'nda Polonya (Bir Tarihi Perspektif)", *Belleten*, Cilt LVII, Sayı 218, Nisan 1993, s.285; Sabire Arık, agy, s. 161.

³ Muhsin Kadioğlu, *Polonya'da Türk İzleri*, Postiga Yayınları, İstanbul 2011, s.106.

⁴ Bekir Sıtkı Baykal, *Tarih Boyunca Osmanlı Polonya İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara 1985,s.251.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

Tatar süvarileri Polonya- Litvanya tarafında yer almışlardır.⁵ Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki ilk resmi irtibat 1414 yılında Polonya Kralı Wladyslaw Jagiello'nun Padişah I. Mehmet'e elçi göndermesiyle başlamıştır.⁶ Bu durum Osmanlı Devleti'nin güçlü oluşu ile Avrupa devletleri arasındaki siyasi mücadelelerden kaynaklanmıştır.⁷

Polonya 1444 yılındaki Varna Savaşı'nda Macarlara yardım etmesine rağmen savaş sonrası tekrar Osmanlı Devleti'ne siyasi olarak elçi göndermeye devam etmiştir.⁸ Osmanlı Devleti'nin Yüksel Dönemi içerisinde de Polonya ile ilişkiler devam etmiş, hatta Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1552 tarihinde yapılan "Namei Hümayun" ile Polonya'ya dostluk teminatı verilmiştir. Bu teminata Hürrem Sultan'ın önemli olduğu belirtilmektedir.⁹ Hürrem Sultan'ın himayesinde Polonyalılar İstanbul'a gelerek bazı eserler vermiştir. Polonya'da Osmanlı vesikalarının tercümesini yapan uzmanlar yetiştirilmiş ve Osmanlı ile yakından ilgilenilmiştir.¹⁰

Polonya 1620 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı Boğdan seferine çıkmıştır. Polonya savaş sonrasında yenilince 1630 yılında yapılan anlaşma ile Kırım Hanlığı'na vergi vermeyi kabul etmiştir. Ancak buna karşılık Osmanlı Devleti de Polonya'yı Tatarlardan koruyacaktır.¹¹ Yaklaşık kırk yıl sonra iki ülke arasında meydana gelen bir başka savaş Polonya tekrar kaybetmiş ve 1672 senesinde yapılan Bucaş Antlaşması gereği Osmanlı Devleti'ne her yıl 22 bin altın ödemeyi, Podolya ve Ukrayna'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Ancak daha sonra her iki ülke arasında 1676 yılında yapılan başka bir anlaşma gereği ödenen yıllık 22 bin altın kaldırılmıştır.¹²

Osmanlı Devleti ile Avusturya, Venedik, Lehistan arasında yapılan savaş Osmanlı Devleti kaybedince bu devletlerle 1699 yılında Karlofça Antlaşması yapılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti ile Polonya arasında tekrar bir barış dönemi başlamıştır. 1711 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Prut Savaşı'nı Osmanlı Ordusu kazanmış ve yapılan anlaşma maddeleri içerisinde Rusya'nın Polonya'nın içişlerine karışmayacağı da yer almıştır. Osmanlı Sultanı III. Ahmet Polonya Kralı II. Auguste'ye 26 Ağustos 1714 tarihinde göndermiş olduğu Namei Hümayun'da iki ülke arasındaki dostluğun devamı vurgulanmıştır.¹³ Rus Çarı I. Petro ülkenin dış siyasetini sıcak denizlere

⁵ Ananiasz Zajaczkowski, *Polonya'da Türk Menşeli Etnik Unsurlar*, Çev. Zeynep Kerman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, s. 35-36.

⁶ Akdes Nimet Kurat, "Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivindeki Türkçe Vesikalara Ait Lehçe İki Eser", *Belleten*, XXX, 119, Ankara 1966, s.444.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 1995, s. 481; Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of Ahdnflmes and Other Documents*, Leiden, 2000.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, III, Birinci Kısım, TTK Yayınları, Ankara 1988, s.184-185; Jan Reyman, *Polonya İle Türkiye Arasındaki Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü*, Ankara Polonya Büyükelçiliği Yayınları, Ankara 1964, s.1-8.

⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, agy, s. 480-481; B. Sıtkı Baykal, age, s. 251.

¹⁰ A.Nimet Kurat, agy, s. 440; Dariusz Kolodziejczyk "Komşuluktan Kardeşliğe: Osmanlı- Polonya ve Türkiye- Polonya Tarihi İlişkilerinden Birkaç Manzara", *600.Yılında Türkiye Polonya İlişkileri Sempozyumu*, 5 Mart 2014, Ankara, s.36.

¹¹ Neşe Talu Yüce, *Özgürlük Peşinde Polonya*, DTCF Yayınları, Ankara 2004, s.35-36; Hacer Topaktaş, "Osmanlı-Leh İlişkilerinde Realpolitik ve Retorik Bir XVIII. Yüzyıl Değerlendirmesi", *600.Yılında Türkiye Polonya İlişkileri Sempozyumu*, 5 Mart 2014, Ankara, s.50.

¹² İ.Hakkı Uzunçarşılı, agy, s. 424-427; Selmin Kangal, "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", *Savaş ve Barış 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, Ankara, 1999, s. 21-35; Kemal Çiçek, Hasan C. Güzel, S. Koca, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, C. IX, Ankara, 2002, s. 679-685.

¹³ S. Jerzy Latka, *Polonya Türkiye*, Çev. Bogumita choch-linska-Mustafa Turhan, İstanbul 2003, s.3; Nigar Anafarta, *Osmanlı İmparatorluğu İle Polonya Arasındaki Münasebetler İle İlgili Tarihi Belgeler*, İstanbul

inme olarak belirlemesi sonrasında Osmanlı Devleti'ne karşı saldırgan bir tutum sergilemeye başlamıştır. Böylece Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bu süreçte savaşlar takip ederken, aynı zamanda Rusya Polonya'nın iç işlerine müdahale etmeye başlamıştır. Bu durum Türklerle Polonyalıları birbirine yakınlaştırmıştır.¹⁴

Zaman içerisinde Polonya dış siyasette Rusya'dan başka Avusturya ve Prusya'nın da nüfuz alanına girmiş ve ülke 1772 yılında bu üç ülke arasında paylaşılmıştır.¹⁵ Polonya 1793 yılında Rusya ile Prusya arasında yeniden bölünse de bu bölünmeyi Osmanlı Devleti tanımamıştır.¹⁶ Osmanlı Devleti, Polonya Ordusundan Ruslara karşı Mart-Kasım 1794 tarihlerinde isyan eden Polonyalı General Kosciuszki'ye yardım etmiştir. Polonyalılar bağımsızlıklarını yeniden kazanarak devletini kurabilmek amacıyla Ruslara karşı 1831, 1848 ve 1863 yıllarında isyan etseler de başarılı olamamışlardır. Bu isyanlar sonrası zor durumda kalan birçok Polonyalı Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.¹⁷ Polonyalı mültecilerin iadesi söz konusu olunca da, Osmanlı Padişahı Sultan Abdülmecit kendisine sığınan Polonyalılar için “*Tahtımı veririm, başımı veririm fakat devletime sığınanları asla geri vermem*” demiştir.¹⁸ Bu zorlu süreçte Polonya'dan Osmanlı Devleti'ne sığınmacılar gelmeye başlamıştır. 19.Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak mühendis, teknisyen, doktor ve diğer mesleklerden gelen birçok Polonyalı Osmanlı Devleti'nde çalışmıştır. Topçu, haritacı, matematikçi, veteriner, öğretmen, ressam, bilim, sanat vb. meslek dallarındaki bu kişiler Osmanlı Devleti'nin sanayisinin gelişmesinde katkı sağlamışlardır.¹⁹

Örneğin Mithat Paşa'nın Tuna vilayetlerinde açmış olduğu Sanayi Mektepleri Polonyalı ve Macar mülteci öğretmenler sayesinde gerçekleşmiş, İstanbul-Trabzon arasındaki yol Polonyalı uzmanlarca yapılmış, Orzechowski 1865 yılında İstanbul'da salgın halde bulunan kolera tedavisinde etkili olmuş, Pszyblski 1867 yılında Osmanlı Matbuat Bürosunu kurmuştur. Ayrıca Polonya'nın ünlü şairi Adam Mickiewicz ile beraber Prens Adam Czartoryski ve Maurice Mochnacki gibi kişiler Avrupa'da Osmanlı lehinde propaganda çalışmaları gerçekleştirmiştir. Polonya Cumhuriyeti kurulunca Osmanlı Devleti'ndeki birçok Polonyalı ülkesine geri dönmüş, bir kısmı ise Osmanlı Devleti'nde kalmıştır. İstanbul'da Polonezköy Polonyalıların bir yerleşim yeridir.²⁰

17. Yüzyılda İstanbul'da Lehistan-Ermeni ticaret evleri inşa edilmiş, Polonya'dan Osmanlı Devleti'ne hububat, buradan da Polonya'ya silah, at koşumu, halı, tütün ve portakal gönderilerek iki ülke arasında ticari ilişkiler geliştirilmiştir. İki ülke arasında kültürel ilişkileri de geliştirmek amacıyla 18. Yüzyılda İstanbul'da bir Polonya Okulu açılmıştır. Polonyalılar 19. Yüzyıldan itibaren bilimsel ölçekte Türk dili ve tarihi ile ilgili araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Antoni Muchlinski,

1799, s.19; Halil İnalçık, “*Sunuş*”, 600. Yılında Türkiye Polonya İlişkileri Sempozyumu, 5 Mart 2014, Ankara, s.22.

¹⁴ S. Jerzy Latka, age, s.3; Selçuk Duman, “Atatürk Dönemi Türkiye Polonya İlişkileri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 38,2003,s.91; A. Muhtar Ataç, *Polonya*, K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi, 1963, s.14-15.

¹⁵ Muhsin Kadioğlu, a.g.e, s.126; Sabire Arık, “*Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi (1674-1696)*”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 38, Ankara, 2005, s.232, 236; Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK, Ankara, 1994, s.58.

¹⁶ Jan Reyhman, “*1794 Polonya İsyanı ve Türkiye*”, *Belleten*, XXXI, 121, Ankara 1967,s.85; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK, Ankara, 2008, s.105-107.

¹⁷ Muhsin Kadioğlu,age,s.129; Selçuk Duman,age,s.92; Bayram Nazır, *Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2006.

¹⁸ Taha Toros, *Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri*, İstanbul Yayınları, İstanbul 1983,s.20.

¹⁹ Danuta Chmielowska, *Polonya'da Atatürk İmajı*, TTK Yayınları, Ankara 1994,s.2497; Ömer Kürkçüoğlu, *Siyasi Tarih*, I. Ünite, (Ed.Çağrı Erhan-Esra Yakut), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s.11-12.

²⁰ Sabih Alaçam,,Etem E.Deriş, *Polonya*, Işık Matbaası, İstanbul 1945,s.25,28,32; İlber Ortaylı , “*Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumunu*”, Haz: Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Akademi Yayınları ,İstanbul 2007,s.80; S. Jerzy Latka, age, s.6.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

Jan Reychman, Edward Piekorski ve Ananiaz Zajalczkowski gibi kişiler bu araştırmacılar arasında bazılarıdır.²¹

Birinci Dünya Savaşı'nda Polonyalılar halkını korumak ve devletini kurmak amacıyla İtilaf Devletleri'nin yanında yer almıştır. Polonya temsilcilerinden oluşan "Milli Komite" 15 Ağustos 1917 tarihinde Lozan'da kurulmuştur. Daha sonra Paris'e yerleşen bu Milli Komite'yi Batılı ülkeler resmi Polonya örgütü olarak tanımıştır.²² Böylece Polonya'da 1918 sonrası yerel yönetimler kurulmaya başlayarak Polonya Cumhuriyeti 1918 yılında resmen ilan edilmiştir.²³ Polonya'da ilk Cumhurbaşkanı Mareşal Jozef Pilsudski'dir.²⁴ Ülkede 1921 yılında Anayasa kabul edilmiştir. Polonya Cumhuriyeti kurulduktan sonra Avrupa'da bir süre savaş sonrası durulma ve siyasi antlaşmaların yapıldığı dönem başlayacaktır. Bu dönemde Polonya'nın Rusya ile Baltık Bölgesi ile ilgili sorunları başlayacak ve daha sonraki süreçte devam edecektir. Polonya, devletin kurulmasında kendilerine destek veren Fransa ve İngiltere'nin dış siyaseti ile ortak hareket ederken, aynı zamanda Türkiye ve Balkan ülkeleri ile de siyasi ilişkilerini sürdürecektir.²⁵

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefiklerine yardım amacıyla Güneydoğu Polonya ve Batı Ukrayna Cumhuriyeti içerisinde yer alan Galiçya Cephesi'nde de savaştı.²⁶ 20 Şubat 1922 tarihinde Daily Telgraph gazetesinde çıkan bir habere göre her iki ülke arasında Fransa'nın arabuluculuğu ile gayri resmi görüşmeler başlamıştır. Buradaki temel amaç Türkiye Polonya arasında ilişkilerin yeniden düzelmesi ile olası bir Rus saldırısının önüne geçmektir.²⁷

Yeni kurulan Polonya Cumhuriyeti'nin yöneticileri derhal uluslararası siyasi ilişkilerle başlamıştır. Yöneticiler bu süreçte TBMM Hükümeti temsilcileri ile İtilaf Devletleri arasında gerçekleşen Lozan müzakerelerini yakından izlemiştir. Polonya basını bu Lozan görüşmelerine oldukça önemli bir yer ayırırken görüşmeleri Polonya'nın yakın takibine de değermiştir. Özellikle Emperyalist devletlere karşı başlatılan Milli Mücadele, Atatürk'ün liderlik özelliği, mücadeleciliği, bağımsızlık mücadelesi veren, verecek olan milletlere örnek oluşu, ülke içinde ve ülke dışında kazandığı büyük itibar, sevgi, saygı Polonya halkı tarafından büyük ilgi görmüştür. Polonya Cumhurbaşkanı Stanislaw Wojciechowski'nin yaveri 26 Kasım 1922 tarihinde İsmet Paşa'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette yaver Polonya'nın Türkiye ile iyi ilişkiler kurma talebini iletirken, İsmet Paşa da kendilerinden Lozan müzakerelerinde İtilaf Devletleri'ne etkide bulunmalarını istemiştir.²⁸

²¹ Abrahamowicz Zygmunt, "Polonya'da Türkoloji Başarıları ve Gelecekteki Gelişimi İle İlgili Bazı Sorunlar", Çev. Tüten Özkaya, *Belleten*, LI, 200, Ankara 1987, s.1003-1005.

²² İrfan Ünver Nasrattinoğlu, *Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya*, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayını, Ankara 200, s.18; İhsan Şerif Kaymaz, "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt, 23 (67-68-69), Ankara, 2007, s.145-174.

²³ Neşe Talu Yüce, age, s.102; Selami Kılıç, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, s.391.

²⁴ Danuta Chmielewska, age, s.2499.

²⁵ Komisyon, *Yeni Polonya*, Ankara Polonya Büyükelçiliği Yayını, Ankara 1947, s.9; Margaret Macmillan, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, Çevr. Belkıs Dişbudak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003, s.207-228.

²⁶ Lehistan'dan Bugünkü Polonya'ya, Polonya Büyükelçiliği Yayını, Ankara 2001, s. 15; "Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray", *Koninklijke Brill NV*, Leiden, 2003, s. 245-256.

²⁷ Polonya Basınında Atatürk ve Türkiye (1919-1938), Çevr. Ö. Aydın Süer, Tiydem Yayınları, Ankara, 2012, s.164.

²⁸ İsmet Paşa'dan Heyet-i Vekile Riyasetine gönderilen 27 Kasım 1922 tarihli yazı Bkz. Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, I, TTK, Ankara, 1990, s.136-138.

Türk Yunan Savaşı sırasında Polonya Kızılhaçı Türkler için tıbbi yardım toplamış ve bu yardımları Ankara'ya ulaştırmak için gerekli girişimlerde bulunmuştur. İstanbul'da bulunan Polonya temsilciliği Mustafa Kemal'e annesinin vefatı nedeniyle üzüntülerini bildirmesi her iki ülke yöneticilerini biraz daha yakınlaştırmıştır.²⁹

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra Türkiye ile Polonya arasında gerçekleştirilen Dostluk Antlaşması ile iki ülke arasında siyasi ilişkiler başlamıştır.³⁰ Kısa bir süre sonra yine iki ülke arasında dostluk, ticaret ve oturma anlaşmalarının nüsha sayılarının artırılmasına 11 Ekim 1923 tarihinde yapılan bir anlaşma ile karar verilmiştir.³¹ 6 Aralık 1923 tarihinde Polonya bu anlaşmayı onaylamıştır.³² Her iki ülke arasında yapılan siyasi anlaşmalar sonrasında Türkiye Varşova'ya ilk Türk Büyükelçisini göndermiştir.³³ Polonya'ya gönderilen büyükelçilerden biri de Türk Edebiyatı'nın önde gelen şairlerinden Yahya Kemal Beyatlı'dır. Her iki ülkedeki Büyükelçiler karşılıklı kültürel ilişkilere ciddi katkı yapmışlardır. Hatta Türkiye, Polonya Büyükelçilik binasının yapılması için arsa bağışlamış, Başbakan İnönü tarafından Polonya Büyükelçisi Günther'e arsanın tapusu verilmiştir.³⁴

LOZAN GÖRÜŞMELERİ SIRASINDA İSMET İNÖNÜ İLE MODZELEFSKI ARASINDAKİ YAZIŞMALAR

Lozan Görüşmeleri sırasında Türk Heyeti I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sonrasında itilaf Devletleri ile barış antlaşması görüşülmesini sürdürürken aynı zamanda yeni kurulan TBMM Hükümeti'nin diğer devletlere ilişkilerini de tesis etmeye çalışmışlardır. İşte bu ülkelerden biri Polonya'dır. Lozan'da İsmet İnönü ile Lehistan Bern Elçisi Modzelefski arasında yapılan yazışmalardan ne denli diplomasi mücadelesi verildiği ve her iki ülke arasındaki ilişkilerin diplomasi geleneğine göre temellendirildiği görülmektedir. Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan hemen sonra İsmet Paşa 23 Temmuz 1923 günü Lehistan'ın Bern Elçisi Modzelefski'ye bir telgraf gönderir. İnönü burada Türkiye ile Lehistan arasında o günkü tarih ile imzalanan İkamet Anlaşma metninin üçüncü maddesinin anlamını açıklamak için 23 Şubat 1914 tarihli Türk Kanunu'nun belirtilen tarihten geçerli olarak Türkiye'de yabancıların bazı sanayi yapımı hususundaki kazanılmış hukuki haklarının korunmasına dair olan geçici maddenin özet metnine yer verir. İnönü telgrafında 23 Şubat 1914 tarihli Kanunun geçici maddesi: İşbu kanunun tarihi yayınında avukat ve hekim ve eczacılık ve mühendislik ve öğretmenlik meslek ve sanatlarıyla uğraşan ve şikâyet dilekçeleri, gazete ve mecmua yayımlayan yabancıların kazanılmış hukuki hakları kanun ve kuralları devlete tabi şartıyla saklı olduğunu belirtir.³⁵ Modzelefski ise İnönü'ye gönderdiği telgrafta Türkiye'de bazı sanayinin yapımı için yabancıların 23 Şubat 1914 tarihinde sahip oldukları hukuku kazanılmış haklarının saklı olduğuna Türk Kanunu'nun geçici maddesinin bildirileceğini söyler. Modzelefski, söz konusu

²⁹ BOA, (HR.İM.), D.N.66, G.N.19, B.N.19-1; BOA, (HR.İM.), D.N.67, G.N.15, B.N.15-1; Danuta Chmielowska, agy, s. 2497-2501.

³⁰ Mihin Eren, "Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde Bulunan Türkiye-Polonya Münasebetlerine Dair Bazı Eserler", *Belleten*, XXIX, 113-116, Ankara 1965, s.363; Danuta Chmielowska, age, s.2498; "1945'den Beri Polonya'da Türk Tarihiyle İlgili Çalışmalar", *Belleten*, C. XXVIII, Ankara, 1964, s. 109-112.

³¹ BCA, 30.10.00.00.245.657.2.

³² BCA, 30.10.00.00.245.657.1.

³³ Jan Reychman, *Polonya İle Türkiye Arasındaki Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü*, Ankara Polonya Büyükelçiliği Yayınları, Ankara 1964, s.19.

³⁴ Mihin Eren, age, s.363; İrfan Ünver Nasrattinoğlu, age, s.163-164; Hasan Korkut, "Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Çalışmalar", *TALİD*, C. 1, S. 2, İstanbul, 2003, s. 491-511.

³⁵ TBMM Tutanak Defterleri, 2.Devre, Cilt 4, İçtima Senesi 1,66.İçtima, 12.12.1923, s.185; BCA, 030/10/218/474/ 11; Jan Warunkiewicz, "Polonya-Türkiye Antlaşmasının Temelleri", *Resimli Mecmua Lehistan (Polonya) Sanayi ve Türkiye*, s.72; Danuta Chmielowska, "The Stand of Polish Government Towards the Stabilization of Turkey After the Versailles Treaty, Lausanne Conference in 1923", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi*, 8-12 Aralık 2003, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s.705-709.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ İŞİĞİNDA ANALİTİK BAKIŞ

maddenin Lehistan ve Türkiye arasında imzalanmış bugünkü tarihli İkamet Anlaşma metninin üçüncü maddesinin uygulanmasında göz önüne alınacağını bildirir.³⁶

Modzelefski 23 Temmuz 1923'te Hariciye Vekili ve Delege Heyeti Başkanı İsmet Paşa'ya cevabi bir telgraf gönderir. Telgrafta Lehistan ile Türkiye arasında o günkü tarihle imzalanmış İkamet Anlaşma metninin, taraflardan her birinin halkının diğerinin arazisinde şehir ve kasabalar dâhilinde taşınmaz mallarının korunmasına dair olan beşinci maddesinin uygulanmasında, Hükümet yetkililerinin karşılıklı görüşmeleri şartıyla, gayrimenkule sahip olmak veya işletmesi için Türk halkı tarafından beyan edilecek istekleri büyük gayretle tetkik etmeyi taahhüt ettiği yer alır. Modzelefski Lehistan halkının Türk arazisinde şehir ve kasabalar dâhilinde asla taşınmaz mal sahibi bulunmamasını meselesini Türk halkının şehir ve kasabalar dâhilinde taşınmaz mal sahibi olmaları için lazım gelen karşılıklı anlaşmanın olmamasının Lehistan Hükümetince yeterli haklı sebep olarak beyan edilemeyeceğini ifade eder. Kendisi Türk Hükümetinin Lehistan halkından birinin şehir ve kasabalar dâhilinde taşınmaz mala sahip olmasına muhalefet edeceğini belirtir. Böylece taşınmaz mal sahibi olma meselesinde Türkiye Hükümeti tarafından Lehistan halkı yararına verilmiş olan ruhsatnamelerin adedinin Lehistan Hükümetince göz önüne alınmayacağını ve Lehistan Hükümetinin Türk halkının isteklerini daima aynı hayırseverlikle tetkik edeceğini yazar.³⁷

İsmet İnönü ise Modzelefski'ye 23 Temmuz 1923'te cevabi bir telgraf gönderir. Bu telgrafta taraflardan her birinin halkının, diğerinin arazinde, şehir ve kasabalar dâhilinde taşınmaz mal sahip olmaları hususunda İkamet Anlaşma metninin 5. Maddesinin uygulanmasından hükümet yetkililerinin karşılıklı görüşmeleri şartıyla, Lehistan halkı tarafından Türkiye arazisinde şehir ve kasabalar dâhilinde arazi elde etmek veya işletmek maksadıyla kendisine arz edilecek olan isteklerinin memnuniyetle inceleneceği taahhüt edilir. İnönü telgrafında ayrıca Türk halkının Lehistan arazisinde şehir ve kasabalar dâhilinde asla taşınmaz mal sahibi bulunmaması durumunu, Lehistan halkının şehir ve kasabalar dâhilinde taşınmaz mal sahip olmaları için lazım gelen karşılıklı anlaşmanın olmamasını Türk Hükümetince yeterli haklı sebep olarak beyan edilemeyeceğini yazar. İnönü Lehistan Hükümeti'nin Türk halkından birinin şehir ve kasabalar dahilinde taşınmaz mal sahip olmasına muhalefet ettiğini, halbuki taşınmaz mal elde etme hususunda Lehistan Hükümeti'nin Türk halkı yararına verilmiş olan ruhsatnamelerin adedinin Türk Hükümetince göz önüne alınmayacağını ve Türk Hükümeti'nin Lehistan halkının isteklerini daima aynı hayırseverlikle tetkik edeceğini yazar.³⁸ *Gerek* İsmet İnönü gerek se Modzelefski'nin karşılıklı telgraflarında aynı konu ele alınmış ve her iki taraf konu ile ilgili kendi ülkeleri adına birbirlerine taahhütte bulunmuşlardır.³⁹

İnönü ve Modzelefski arasındaki bu yazışmadan anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti zamanında yapılan anlaşmaların yeni kurulan devletle de devam ettirilmek istendiği, Türkiye BMM Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'nin bir devamı gibi idrak edildiği, bu nedenle 1914 yılında yapılan anlaşmanın geçerli olacağı görülmektedir. Doğaldır ki tarihi uzun zaman dilime bağlı bu iki devlet arasındaki ilişkiler genç cumhuriyetler arasında da inşa edilmeye çalışmaktadır. Burada 1914 yılında

³⁶ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre, Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.185; İsmet Paşa'dan Heyet-i Vekile Riyaseti 'ne gönderilen 22 Nisan 1923 tarihli yazı Bkz. Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, II, TTK, Ankara, 1994, s.205-206,2016-217; Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı, Hariciye Vekâletine gönderdiği 30 Nisan 1923 tarihli yazısında Polonya'nın Dersaadet Heyet-i Murahhasasını lağv ettiğini bildirmiştir. BOA, (HR.İM.), D.N.8, G.N.88, B.N.88-1; BOA, (HR.İM.), D.N.72, G.N.34, B.N.34-4; Hüseyin Rauf Bey'den İsmet Paşa'ya gönderilen 24 Nisan 1923 tarihli yazı Bkz. Şimşir, *Lozan Telgrafları*, II, s.211-212; Jan Warunkiewicz, "Rusya ve Almanya'ya Karşı Türkiye", *Resimli Mecmua Lehistan Sanayi ve Türkiye*, Ankara, 2006, s.s.86-87.

³⁷ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.186

³⁸ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.186.

³⁹ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.187-188.

bahsedilen haklar ikamet ile ilgili olanlardır ve her iki devlet arasında yapılan İkamet Anlaşması bu hakları da deruhte etmektedir.

Burada yeni kurulan TBMM Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı bir subaydır. Kendisi hayatı boyunca askeri okullar ve savaş meydanlarında olan bir kişidir. İsmet Paşa ve diğer Türk delegelerin yeni kurulan bir devlet olmasına karşın ne denli anlaşmasalar da titizlik gösterdiği, anlaşılmayan konuların ısrarla anlaşılması için gayret gösterdiği, her adımın gerek delegelerle ve gerekse Ankara ile irtibat kurarak görüşüldüğü, maddelere bakıldığında sanki yıllardan beri Dışişleri personeliymiş gibi kararların alındığı görülecektir. Bu durum aynı şekilde Polonya temsilcileri için de geçerlidir. Zira Polonya da yeni kurulan bir cumhuriyetti.

Buradan anlaşılmaktadır ki tarihte devlet geleneği olan cihana hükmetmiş devletleri mirasçıları da bu devlet geleneğini sürdürmekte, devlet titizliğini, egemenliği, halkının çıkarlarını, karşılıklılık ilkesinin gözetilmesini, atideki haklarını korumasını bilmektedir. Milli Mücadele sonrası bu anlaşmayı yapan heyet en zor şartlardan bu noktaya gelerek buna benzer anlaşmaları yapmışlardır.

TBMM'DE LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI SÜRECİNDE POLONYA İLE İMZALANAN ANTLAŞMALARIN GÖRÜŞÜLMESİ

Lozan Barış Antlaşması sırasında Polonya ile imzalanan Dostluk, Ticaret ve İkamet Anlaşma metinleri TBMM'nin Dışişleri ve İktisat Encümenlerinde ayrıntılıca görüşülmüştür. Encümenlerin hazırladığı raporlarda bu üç anlaşmadan ilkinin Dostluk Antlaşması oluşturur. Antlaşmanın birinci ve ikinci maddesinde; Türkiye ve Lehistan arasında pek uzun yıllardan beri tarihî bir zaruret neticesi olarak kurulamayan diplomasi münasebatının devletler hukuku esaslarına uygun olarak yeniden tesis edileceğini ve bu iki devlet içinde mümkün olmayan ihlâlin yerini, sulh ile samimî ve ebedî bir dostluk alacaktır. Ayrıca Lehliler pekiyi bilmelidirler ve takdir etmelidirler ki, kendilerine yeniden uzanan Türk elinin samimiyet ve dostluğu hem tarihî hem de sağlam ve sürekli olduğu belirtilir.⁴⁰

Raporlarda tarihin Lehistan'ın üç kere taksimine şahit olduğu, her üçünde de Türkün asil ve yüksek sesini uluslararası haksızlığa karşı protestosunu beklediği gibi duyurduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca Leh göçmenlerine Türkiye'nin bütün kapılarını daima açık tuttuğu, bu kadarla da kalmayarak Türk Devleti'nin Lehistan'ın taksimini ima yolu ile bile tasdikten sakındığı, taksim eden devletlerle olan dostluğuna rağmen, Lehistan topraklarına konsololar göndermekten daima çekinmediği ifade edilmiştir. TBMM'sinde Encümen tarafından meclise gönderilen anlaşmanın iki genç cumhuriyetin ortak ve içten temennilerini ifade eden, yine tarihin derinliklerinden aldığı kuvvetini halin ve istikbalin ve inkişafında istihdam eden bir dostluk anlaşması olduğu kanaati vurgulanarak kabul etmiştir.

Lozan'da Lehistan Hükümetiyle Türk Hükümeti arasında hazırlanan ikinci anlaşma on beş maddelik Ticaret Anlaşma metniyle ona eklenen bir protokolden ibarettir. Bu anlaşma metni TBMM'de İktisat Encümenine sevk edilmiştir. İktisat Encümeni, Türk Milleti istikbalinin metanetini, iktisadiyatının inkişaf ve emniyetinde gördüğünü ifade ederek Ticaret Anlaşma metnini hemen incelemeye almıştır.

İktisat Encümeni raporunda ilkönce söz konusu anlaşma metnini Lozan'da imzalanan Ticaret Anlaşma metniyle karşılaştırdıklarını, çünkü Lozan Barış Yazılı belgesine sonradan ortaya çıkan zaruretler nedeniyle imzalanmış eklemeler yapılmıştır. Burada imzalanan ilk Ticaret Anlaşma metninde en fazla izin yetkisine sahip millet uygulamasını âkitlere vermiş oldukları için, bu yeni Anlaşma metninde tanınacak her hangi fazla bir müsaade kendiliğinden onlara da verilmiş olacağını yer alır. Encümenin bu konudaki incelemeleri sonucu vardığı neticeye göre anlaşmada yer alan geçerlilik müddetinin beş seneden bire inmesi, genel eşyalar, afyon ve diğer zehirli eşya ve mallara ilişkin yasaklama haklarının bu anlaşma metniyle herkese açık hale geldiğini belirtir. Ayrıca metinde

⁴⁰ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.188-189.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

yasak ve sınırlamaların yer aldığı eşyaların yurtdışında sergisi vasıtasıyla maddenin genişletilmesi gibi milletin arzusuna karşılık gelen kayıt ve hatırlatmanın yenilenmesinin mevcut olduğu yer alır. İlk Ticaret Anlaşma metninde mevcut olmayan ve seyyar ticaret memurlarına yalnız hüviyet kâğıtlarında yer alan tüccar ve sanayiciler için muamele yapmak hakkını veren üçüncü maddenin ikinci fıkrasıyla, herkese açık borçların düzenlenmesi için memleketten para ihracına müsaade verilmiş olan onuncu maddedeki karşılıklılık esasına rağmen, encümen bunların lehten fazla aleyhte çıkması akla gelebilen kayıtlar olarak görüldüğü belirtilir. Çünkü encümen anlaşmada resmî ve görünüşte olduğu gibi karşılıklılık olmakla beraber iki memleketin sanayi durumuna ve ticaretindeki eşitlik bu görünüşte olduğu karşılıklılık ilkesi her iki tarafa karşılıklı heyet esasına göre temin edemeyecek olmasının endişesinde olduklarını ifade eder.

Encümen raporunda ayrıca onuncu maddenin her türlü borcun düzenlenmesi için para ihracına müsaade etmesi, istikbalde her hangi bir kambiyo buhranına karşı almaya mecbur kalınması halinde serbestimizi daha şimdiden az çok kayıt eder olduğu için gelecekte bir engel olması ihtimalinin var olduğu belirtilir.

Encümen, ikinci olarak bu anlaşma metni milletin hayatı yaşamına elzem olan kaynakları muhafaza ettiğini, ekonomik faaliyetlerini koruduğunu, tekel hakkını devam ettirdiğini, yasaklama ve sınırlamaları içerdiğini belirtir. Encümen ilaveten ülke içindeki eşyayı hariciyeye sergilenmesi, altın ihracının yasaklanması, emniyeti devlete ilişkin sebeplerden ve sıhhi kanunlardan doğan yasaklama ve kayıtlar hususlarında devleti asla bağlamadığı gibi ticaret hududunda ve Türkiye'den son anlaşma ile ayrılan memleketlerle yapılan ve yapılacak olan gümrük tarifeleri hususlarında tam serbestliği koruduğunu ifade eder.

Encümen, üçüncü olarak iki devleti karşılıklı bağlayan anlaşma metninin diğer maddeleri bütün devletlerin ticaret anlaşma metinlerinde görülen maddelerim, kayıtların aynısı olduğunu, bunun da delegelerin istiklâl hususunda ne kadar kısınca, iktisadiyat için ne kadar ileri görüşlü olduğuna değinir.

Encümen Lehistan Hükümetiyle Türkiye arasında asıl olan metnin Fransızcasının memleket ve memurlar için muteber olacak şekilde Türkçesi olduğu ve her iki metnin aynı manayı ifade etmesi gerektiği için Türkçe metninde buldukları bir noksanı tamamlamak ve karışık buldukları birkaç cümleyi açıklayarak ve düzelterek Heyeti Celile'ye takdim etmeyi lüzum gördüklerini belirtir. Bunun üzerine bilhassa aşağıdaki gibi eşyalar üzerine halkın ve Hükümetin dikkatini çekmeyi faydalı gördüklerini ifade eder.

1. Leh seyyar ticaret memurlarının yalnız hüviyet kâğıtlarında yer alan tüccar ve sanayiciler adına muamele yapımına memur olup başkaları adına muamele yapmaya hakları olmadığı,
2. Lehistan'a gidecek sanayiciler ve ticaretle seyyar ticaret memurlarına ve panayır ve pazarlara gideceklere verilecek olan hüviyet kâğıtlarının uygulamasına en iyi şartlarda daireler hemen Türk halkına ve sözleşmenin karşılıkla alınıp verilmesi ile beraber Lehistan Hükümetine bildirilmesi,
3. Onüçüncü madde gereğince Türkiye ve Lehistan arasında demir yolları için tesis edilecek gerekli nakliye ve bilet ücretleri tarifesinin sık sık ilânı,
4. Gemilerin ticari işleyişi için yük hacmi ruhsatı ihracat ticari mallara mahsus ruhsatın menşei örneklerinin sözleşmenin mevki yürürlükteki durumu ve zamanı ile beraber ilânı ve diğer tarafa gönderme.⁴¹

TBMM 20 Kasım 1923 tarihindeki birleşiminde TBMM Hükümeti ile Lehistan Hükümeti arasında 23 Temmuz 1923 tarihli Lozan'da imzalanmış Dostluk, Yazılı belgesi ile Ticaret ve İkamet Anlaşma metinlerinin kabul ve tasdikine dair Kanun tasarısı Dışişleri Encümeni'ne verilir. Bu tasarı

⁴¹ TBMM Tutanak Defterleri, 2. Devre, Cilt 4, İçtima Senesi 1, 66. İçtima, 12.12.1923, s. 189-190.

meclisinin 66.oturumunda 12 Kasım 1923 tarihinde görüşülür. Başbakan İsmet İnönü aldığı sözle: “*Muhterem efendiler Lozan'da meydana gelen siyasi müzakereler sırasında Lehistan Hükümeti'yle de yaptığımız anlaşma ve sözleşmeler imzalarını müzakere ettiğimiz malûmunuzdur. Lehistan Cumhuriyetiyle ilişkilerimizi tesis etmek ve onunla münasebetimizi kararlaştırılmış anlaşma ve sözleşmelere dayandırmak, Meclisi Âlinizin arzusuna tercüman olarak Hükümetin arzu ettiği, biran evvel sonuçlandırmak istediği bir yalandır. Anlaşma ve sözleşme burada Hariciye Encümeni Âlisinde görüşüldü. Dışişlerimizin ilişkisini genişletme ve tesisini amaçlayan böyle bir neticeyi Heyeti Celilelin gündeme dâhil olan diğer maddelere tercihen bugün görüşülmesini Hükümet adına teklif ederim*”⁴² diyerek Türkiye Polonya ilişkileri ile ilgili Meclisten isteğini belirtir.

İnönü konuşmasında Türkiye ile Lehistan arasında imzalanmış Dostluk Anlaşması'nın bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Lehistan'ın geçmiş asırlarda birbirlerine karşı göstermiş oldukları dostluk ve samimiyet ilişkisini tekrar tesis edeceği ve bu ilişkiyi sağlamlaştıracağını söyler. İnönü bu arzuda samimî olduklarını ve Türkiye ile Lehistan arasındaki dostluğun tarihin en sert tecrübelerine mukavemet etmiş olduğunu nazarı itibara aldıklarını belirtir. O, iki devlet arasında karşılıklı ilişki olunca, işbu ilişkinin kendi milletlerinin saadet ve refahiyetine dâhil olacağı kanaati yönünde Bir Dostluk Yazılı belgesi akdine karar verdiklerini ifade eder.

İnönü milletvekillerine hitabında Türkiye ve Lehistan delegeleri tarafından Lozan'da imza edilen üçüncü akdin İkamet Anlaşma metni olduğunu belirtir. İmzalanan Dostluk Anlaşması ile Ticaret Sözleşmesinin pek doğal bir neticesi olan İkamet Anlaşma metnini de Hariciye Encümeninin tetkik ettiğini ve birçok kez farklı noktalardan görüştüğünü söyler. İki tarafa mensup tebaa ve şirketlerin diğer taraf musahibinde ikamet vesaire haklarını tespit eden bu anlaşma metninin imzalanmasında Türk Delege Heyetinin gösterdiği dirayet ve basiret için kendilerine tamamıyla teşekkür edilmesi gerektiği, çünkü ilkönce Türkiye lehinde olan mühim bir nokta ile aleyhte görülen ehemmiyetsiz bir kayıt hariç, Anlaşma metni baştan başa tam ve kâmil bir karşılıklılık esasına dayandırıldığını söyler.

Bahsi geçen bu iki istisnadan birincisi anlaşma metninin onuncu maddesinde “Devamlı bir usul neticesi olarak mahalli vatandaşlığa verilen sanat ve ticaretin” bundan sonra da yalnız mahalli vatandaşlar tarafından yapımı en iyi şekilde yürütülmesinin Türkiye'ye bırakılması, ikincisi de: Yedinci maddenin ikinci fıkrası gereğince “Umumi menfaatlere ilişkin bir mahiyeti sahip olmaları itibarıyla bazı tür sanat ve ticareti icra eden şirketlerin kurulmasını men etmek hususunda» Lehistan'a önde bulunma hakkı tanınması olduğunu belirtir.

İnönü konuşmasında ikinci olarak Lozan'da büyük devletlerle imzalanan İkamet Anlaşma metnine nazaran, fazla yardımlarda bulunulmak şöyle dursun bilâkis bu anlaşma metninin yabancıların taşınmaz mal elde etme hakkını şehir ve kasabalar dâhiline bırakılması yer aldığını ifade eder. İnönü konuşmasının devamında birinci Anlaşma metninin millî ve yabancı şirketleri hukukta birbirine eşit kıldığı halde, uygulamada bu maddenin onları yalnız vergilerde birbirine eşit kıldığına değinir. Yine öbür Anlaşma metninin kanun ve kuralları şahsi ve hukuku aile meselelerinde adli olarak en iyi şekilde haklarına sahip olmaları, anlaşma metninde tam bir karşılıklılık kabul etmesi ve nihayet yedi senelik müddetin bir seneye tenzili gibi sadece Türkiye lehinde yapılan düzeltmelerin yapıldığına yer verir.

İnönü konuşmasında anlaşma metninin beşinci maddesi gereğince taraflardan her birinin halkına diğerinin arazisinde şehir ve kasabalar dâhilinde taşınmaz mal edinmesi ve böylece yedinci madde gereğince her iki taraf şirketlerinin muameleyi yerine getirmeleri için lâzım olan taşınmaz malları mülk edinme veya tasarruf etmesi hakkının korunmasını tanıdığını söyler. Ancak İnönü Lehistan Hükümeti'nin bu hakkı bir kanunla yabancılardan kaldırmış olmasına rağmen Türkiye'de

⁴² TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre, Cilt 4,İçtima Senesi 1,39. İçtima 20 Teşrinievvel 1339 Cumartesi; BCA, 030/18/01/01/7/36/18.;İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945)*, TTK, Ankara, 2000, s.253.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

yabancıların taşınmaz mal tasarruf veya mülk edinmemesinin yer alması nedeniyle, her iki maddenin taşınmaz malın mülk edinme veya tasarrufu hakkındaki hükümleri kendiliğinden son bulduğunu belirtir. İnönü taşınmaz mal tasarruf veya mülk edinmesi hususunda birisi şirketlere, diğeri kişilere ilişkin teati edilen karşılıklı ikişer mektupla bu hakkın kayıtlı olarak tanındığını, şahıs ve şirketler tarafından taşınmaz mal mülk edinme veya tasarrufu hususunda meydana gelecek taleplerin tetkik edileceğini karşılıklı olarak vaat olunduğunu belirtir. Bununla beraber İnönü anlaşma metninin onaylı karşılıklı alışverişiyle beraber yalnız anlaşma metninin anlaşılabilirliğine bakarak vazgeçme ve intikal uygulaması yapılamayacağı ve Hükümetin izni gerekeceği hususlarında alâkadar memurların açıklamasının bir görev olduğunu söyler.

İnönü TBMM'nde genel kurula hitabında her iki tarafın şeref ve istiklâlini ve ekonomik menfaatlerini temin ettiğinde ve daha büyük münasebet ve inkişafta zemin hazırladığında şüphe caiz olmayan söz konusu yazılı belge ile anlaşma metinlerine ilişkin üç kısım kanun tasarısını kabul ve tasdiki Heyeti Celile'ye arz olunduğunu ifade eder.⁴³

Hariciye Encümeni Mazbata Muharriri İzmir milletvekili Şükrü B. Saraçoğlu mecliste söz alarak Anadolu'da Türk Milletinin ruhundan doğan genç Türk Devleti'nin dört beş sene evvel boğazına sarılan idam iplerini nasıl kopardığını, etrafında asırlardan beri çevrilen köhne siyasi tuzakları ve kapitülasyonları nasıl parçaladığını, anlatır. Saraçoğlu, Türk Devleti'nin yeryüzündeki bütün milletlere şimdiye kadar inkâr edilen saygı ve bağımsızlığı nasıl tanıttıysa, bundan sonra da birbirine eşit haklar, birbirine eşit vazifelerle ait olduğu devletler ailesinde bir medeniyet unsuru, bir sulh unsuru ve en iyi şekilde olmaya aynı azimle çalışacağıının bütün dünya tarafından bilinmesi gerektiğini ifade eder.

Şükrü B. Saraçoğlu konuşmasının devamında Lehistan ile Türkiye arasında imzalanmış olan Dostluk Anlaşması'nın köklerinin hem çok derin hem çok sağlam olduğunu söyler. Ayrıca vaktiyle hudut komşuluğu yapılan Lehistan Hükümetiyle çoğu zamanın ittifakla geçtiğini ifade eder. Saraçoğlu 18. Asrın sonlarına doğru Lehistan'ın başına her defa taksim felâketi geldiğini ve bu durumu Türk Devleti ve Türk Milleti'nin bütün kuvvet ve kudretiyle protesto ettiğini söyler. Saraçoğlu Türk Devleti'nin vatanlarından kovulan, kaçan Leh göçmenlerine memleketin bütün kapılarını açtığını ve kendilerine her yerde hüsnükabul gösterildiğini belirtir. Saraçoğlu ayrıca Habshurların Avusturya, Çarların Rusya ve Prusya arasında Lehistan topraklarının hudutlarını tespit edici anlaşmalar akdedildikçe bu durumu Babıali'nin daima protesto ettiğini ve Türk Devleti'nin bugüne kadar Lehistan'ın taksim edilmiş olan topraklarına mümessil, konsolos göndermekten daima kaçınmış olduğunu ifade eder.

Saraçoğlu konuşmasının devamında Avrupa'nın, Viyana Kongresiyle taksim keyfiyetini tereddütsüz şekilde kaydettiğinde ve bu suretle Lehistan'ın taksimi bir emrivaki haline getirildiğinde Türk Devleti ve Türk Milleti'nin Lehistan'ın taksimini asla kabul etmek istemediğini belirtir. Saraçoğlu, Lehistan'ın Uluslararası taksimi suretiyle elde edilen haksızlığa karşı Türk Devlet ve Milletinin göstermiş olduğu tezahürün o kadar çok olduğunu ve İstanbul'da Teşrifat Nâzırı merasim esnasında bütün büyük devletlerin elçilerine hitaben "Efendiler! Aranızda bugün Lehistan Elçisini göremiyorum", dediğini belirtir. Saraçoğlu bu durumun, bugün bütün Batılılar tarafından söylenen bir hakikat olduğuna değinir. Saraçoğlu Kırım muharebeleri zamanında Leh milliyetçilerinden oluşan bir gönüllü alayının bayrağında hem Türk ay yıldızı hem de Lehistan salibinin var olduğunu belirtir. Saraçoğlu, ayrıca o gün bütün bunların dışında Lehistan'ın içinde iki yüz bini aşan İslâm ahalinin mevcut olduğunu ve bu halkı vaktiyle Lehistan'ın imdadına koşan Asyalı Türk beyleriyle,

⁴³ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre, Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.189-190; BCA, 030/18/01/ 01/7/36/19.

onların evlât ve ahfadının oluşturduğunu, bu adamların hars itibariyle Lehlileştikleri halde dinlerini korumaya devam etmekte olduklarını ve Başkanlarının Viyana'da oturduğunu söyler.

Saraçoğlu tarihin bu iki milleti aradaki zamana ve mesafeye rağmen pek çok rabtalarla bağlamış ve istikbalde âdeta dost yaşamaya mahkûm eylemiş olduğunu, işte tarih ve mazinin yapmış olduğu bu bağlardan dolayı Lozan'da Türk ve Lehistan delegelerini buluşturmuş ve Lehistan Hükümeti arasında Dostluk Yazılı belgesi akdedilmiş olduğunu söyler. Her iki devletin diplomasi münasebatının uluslararası hukuku, her iki devlet arasında bir Ticaret Anlaşma metniyle bir de İkamet Anlaşma metni yapıldığını tespit etmektedir.

Lozan'da akdedilmiş olan ikinci anlaşma metni, Ticaret Anlaşma metnidir. Asrın bir ticaret ve iktisat asrı olduğunu idrak eden ve göz önüne alan encümen bu konudaki Anlaşma metnini lââyık olduğu ehemmiyet ve dikkatle tetkik etmiştir. Bu konuda İktisat Encümeninin reyi alınmıştır. Gümrük idaresi dairesinin ne düşündüğü bilinmek istenmiştir. Bundan sonra memleketin seyir ve harekâtı iktisadiyesi mümkün olduğu kadar yakından tetkik edilmesi kanaatine varılmıştır. Bu tetkik ve gözlemin vereceği neticeler sağlam rakamlara ve sağlam istatistiklere bağlanması kararına varılmıştır. Ta ki, istikbalde bu gibi sözleşme akdetmek için gidecek arkadaşlar kendilerini yeterli derece teşhis edebilme sebebini, silahlanma sebebini kendilerinde rahatça bulabilmeleri istenmiştir. Öyle olmakla beraber encümen anlaşma metnini tetkik ettiği zaman Ticaret Anlaşma metninin gerek Lehistan'ın ve gerek Türkiye'nin inkişafı iktisadiyesini temin edici bir mahiyette olduğuna katıyen kanaat getirmiştir. Bu Anlaşma metninin doğal olarak ilkönce taraflara verdiği şey, ticaret ve seyahat hürriyetidir. Her iki taraf diğer memlekette ticaret ve seyahat hürriyetini sahip oluyor. Fakat bu tanınan durum birkaç kayıt ile tahdit ediliyor. Bu kayıtlardan ilki milletin hayati yaşamına elzem olan menfaatlerini koruma ve ekonomik faaliyetlerini korumak için, ikincisi devletin emniyetine dair nedenlere ilişkin, üçüncüsü sıhhiyenin korunmasına ilişkin sebeplerden dolayıdır. Kayıtlardan dördüncüsü devlet tekeline tâbi eşya için, beşincisi dâhilde yasak maddeler ve eşyaların üretimine, satışına, nakline veya tüketimine ilişkin olarak kanunlarla tesis edilmiş veya edilecek olan yasak ve sınırlamaların yabancı eşyalara tatbiki içindir. Kayıtlardan altıncısı altın ve sikkenin veya altın madenin ihracını yasaklamak için iki tarafın vermiş olduğu hakkı içermektedir.

Bu anlaşma metninin sonuna ilâve edilen üçüncü bir protokol ile ayrıca üçüncü bir kayıt ilave ediliyor. Buna göre her hangi bir taraf bu gibi kayıtları ve sınırlamaları kaldırırken üçüncü bir devletin menfaatine ve diğer tarafın aleyhine hareket etmeyeceğini temin ediyor ve seyahat hürriyeti ile beraber her iki taraf diğer tarafa transit yoluyla geçiş hakkını verir. Bu geçiş hakkı da kayıt ile tespit ediliyor. Bunlardan birincisi kamu ve devletin emniyetine ilişkin nedenlere dair, ikincisi sıhhi nedenler için, üçüncüsü de devlet tekeline tâbi ticari mali ticareti için... Bu hususta her iki taraf isterlerse bu eşya için; transit hakkından iki tarafı mahrum edebilir ve serbestisini korur. Taraflardan memleketine gidecek olan tüccar, fabrikacı, sanatkâr ile seyyar ticaret memurları hakkında karşılıklı ve müsait ahkâm mevcuttur. Yalnız seyyar ticaret memurları hakkında anlaşma metninin koyduğu kayıt şudur: Seyyar ticaret memurları 'yalnız hüviyet kâğıtlarında yer alan olan ticarethaneler hesabına iş yapabileceklerdir' deniliyor. Encümen tetkikat neticesinde biraz evvel sizlere arz ettiği veçhile her iki memleket arasındaki iktisat şartlarının birbirine eşit olmamasından ötürü maddenin karşılıklılığına rağmen her iki memlekete faydalı karşılıklılık edemeyeceği endişesinde olduğunu belirtir.

Sözleşmede bundan sonra kanun ve kuralların denizlere ilişkin şartlarına geçilir. Kanun ve kuralların denizde de diğer mevadda olduğu gibi tam ve kâmil bir karşılıklılık esasına dayanır. Hatta daha ileri gidilir. Denilir ki; taraflardan birisi diğerine havuzlarda, mersalarda, limanlarda ve kendi diğer tarafı gemilerine veremeyeceği ayrıcalık ve taahhüdatı kendi milli gemilerine de veremeyecektir. Memleketin geniş bulunması ve limanların pek çeşitli olması ve nihayet Polonya'da limanların pek az bulunması maddedeki karşılıklılık ilkesi lâfzî bir şekle sokuyorsa da mevcut devletlerin tamamının tanımış olduğu her hangi bir hakkın Polonya Devleti'nden esirgenmesinin

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

imkânı olmadığı, bundan başka Polonya'nın gemilerinin seyrine tâbi dâhilî nehirleri bulunduğu ve Danzig limanı üzerinde kendisinin hakkını koruma ve tasarruf hakkı bulunduğu nazarı itibara alınacak olursa, bu maddenin de, bu kanun ve kuralları denizin de Türkiye için kabul olduğu kanaati elde edilir. Pazarlara, panayırlara gidecek olan şahıslar hakkında da karşılıklı şartlar mevcuttur. Ve her iki taraf diğer tarafın göndereceği numunelik eşya ile sergi ve müsabakalara gönderilecek eşyayı bir sene içinde tekrar gönderme ve tekrar ithal olunmak kayıtlarıyla Gümrük Harcından hariç tutuyor ve uygulamayı harcıye ve idariyede ve rüsum hususunda her iki taraf birbirlerine en fazla izin yetkisine sahip millet uygulaması kılıyor.

Yalnız en fazla izin yetkisine sahip millet uygulamasında yer alan ve bir diğerine verilmiş olunacak olan faydalar, bir gümrük birliği veya iktisadi birlikten ileri gelen özel izinlere tabidir. Yukarı Silezya'nın Leh ve Alman kısımları içindeki geçici gümrük usulüne ve Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan memleketleri arasında gümrük tarifeleri ve herkes hakkında diğer bütün ticaret türünde hâlen mevcut ve gelecekte tesis edilecek olan menfaatler ve faydalı mahsusaya tatbik olunmayacaktır. Bu en fazla izin yetkisine sahip millet uygulamasından hariç kalacaktır deniyor.⁴⁴

İzmir milletvekili Mahmud Celal Bey Saraçoğlu'nun açıklamalarına ilişkin mecliste söz alarak Ticaret Anlaşma metninin birinci maddesinde yasak ve sınırlamalar açıklanırken milletin hayatı yaşamına elzem olan kaynakların korunması ve ekonomik faaliyetlerini korumak tabirinin yer aldığını belirtir. Celal Bey, milletin hayatı yaşamına elzem olan kaynakların ne demek olduğunu az - çok takdir ettiğini, fakat “ekonomik faaliyetlerini koruma etmek” kelimesini gayet müphem ve gayet genel ve kapsamlı bulduğunu ve Encümenin bunu maddi örneklerle açıklamasını talep eder.⁴⁵

Şükrü Saraçoğlu, Mahmud Celal Beyin sorusuna cevabında Encümenin doğal olarak bundan Heyeti Celile'nin anlayacağı manayı anladığını, amacın memleketin iktisadi hayatını muhafaza etmek olduğunu, pek tabii olarak bundan başka bir şey anlaşılmasının lâzım gelmediğini söyler. Saraçoğlu memleketin iktisadi hayatı için Heyeti Celile'nin tasvip edeceği her şeyin bu maddenin içinde yer aldığını da belirtir.⁴⁶

Mahmud Celal Bey ilaveten bir soru daha yöneltir: “*Müsaade buyurun efendim, Eğer Lehistan'da kömür çıkıyor ise veyahut Lehistan'da mensucat vardır; biz de memleketimizin ekonomik faaliyetlerini gözetmek için farz ediniz ki, memleketimizin, birçok yerinde mensucat fabrikaları yaptık. Hariçten mensucat sokmayacağız, dediğimiz zaman bu göz önüne alınacak mıdır? Bu Anlaşma metni gereğince «koruma» kelimesini maddi delillerle bilmek ve görmek istiyoruz.*”⁴⁷

Saraçoğlu Mahmud Celal Beyin sorusuna “*Yani. Heyeti Celile'niz eğer memleketimize kömür girmemesini milletin iktisadi hayatı adına zararlı bir hareket zannediyorsa - öyle zannediyorum - bu kaydı koymak hakkına sahiptir.*”⁴⁸ cevabını vermiştir.

Zonguldak milletvekili Tunalı Hilmi Bey de söz alarak Lehistan'da asırlardan beri yerleşmiş olan on binlerce Türk'ü, bir Türk'ün kanının sıcaklığı ile on binlerce Müslümanı selamlaştığını ifade eder. Bu Müslüman ve Türklerin kendilerine mutluluklar dilekleriyle gönderdikleri selamları aldıklarını ve kendilerini de aynı şekilde selamladığını söyler. Tunalı Hilmi daha sonra Allahtan kendisinin bu

⁴⁴ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre, Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.191-194; BCA, 030/18/01/ 01/7/36/20.

⁴⁵ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre ,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.194; *Lehistan'dan Bugünkü Polonya'ya*, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri, Ankara, 2003, s.5-18.

⁴⁶ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.195; BCA, 030/10/245/ 657/1.

⁴⁷ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.195.

⁴⁸ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.195.

galip millete al kanlar içerisinde bile sözleşmeler, anlaşmalar imzalamayı nasip etmiş olduğu gibi muzaffer olduktan sonra da nasıl nasip etmekte ise, en umulmaz milletlerle de böyle anlaşma metinleri, yazılı belgeleri imza etmeyi nasip etmesini dua ettiğini ifade eder. Tunalı Hilmi konuşmasında öyle milletleri tahayyül etmek istediğini ki, kendilerinin onlara kıyamete kadar kin bağlanmasının lâzım geldiğini, hâlbuki Leh milletiyle Türk Milletinin arasında kardeşlik derecesindeki bağın asırlık olduğunu, o halde bu anlaşma metninin ruhun maddiyatça tecelli yatından ibaret olduğunu, yani bunların ruhlara asırlarca evvel yazılmış şeyler olduğunu söyler. Tunalı Hilmi Bey sözlerine devam ederek gerek Celâl Beyin gerekse Şükrü Beyin anlaşma metnindeki bazı noktalara ayrıntılıca bakmalarının mazur görülmesi gerektiğini belirtir. O, bunları bu zavallı milletin canının pek yanmış olduğunu, yani süttten ağzı yanan ayrıntı üfleyerek içer misali atasözüne birer misal olduğunu, kendilerinin bu ufacık tereddütlerini Leh kardeşlerinin mazur görmeleri gerektiğini söyler. Tunalı Hilmi, Leh milletin Türkiye Millet Meclisine karşı yapmış oldukları tezahürata karşı Leh ve Leh Meclisi'ne (Diyet) bir mukabele yapmak istediğini söyler. Tunalı Hilmi Lehlerin tarihin güzel parçalarını hatırlayarak Türklere son zamanda bir hediye gönderdiklerini, kendilerinin de o hediyeyi kendilerine mukaveleyi tasdik etmeden, imza etmeden evvel göndermeleri teklifinde bulunarak, Onların “Yaşasın Türkiye” dediklerini, kendilerinin de “Yaşasın Lehistan Cumhuriyeti” demeleri teklifinde bulunur.⁴⁹

Gelibolu milletvekili Celal Nuri Bey söz alarak gazetelerde okuduklarına nazaran Varşova'daki Âyan ve diğer meclisler, Türk - Lehistan sözleşmelerini imza ettiğinin yer almasının kendilerini pek fazla duygulandırdığını ve kendilerini müteessir edecek çok güzel kelimeler sarf edilmiş olduğunu ve bütün iki Meclis ve bütün fırkalar buna iştirak ederek bu suretle Türkiye hakkında büyük tezahürat olmuş olduğunu,. Türk Milleti ve Meclisi Âli'nim bundan duygulandığını ifade eder.

Celal Nuri Bey, Lehistan Cumhuriyeti'nin bir buçuk asır kadar evvel bir istiklâl küsufuna uğradığını, Türklere kendilerinin ortak düşmanları olan Romanof Rusyası ve Habsburgların Lehistan'ı da kendilerine hedef kabul etmiş olduklarını belirtir. Celal Nuri ortada iki hasta adam telâkki edildiğini ki, bunlardan birinin Lehistan, ikincisi de Osmanlı Hükümeti olduğunu, Lehistan Cumhuriyeti Türkiye'den daha fazla mağdur olduğunu ifade eder. Celal Nuri, Lehistan yazarlarından İstanbul'da vefat eden Mislkeviç'in Lehlilerin milletlerin Hüseyin'i olarak ifade etmiş olduğunu, Lehlilerin bütün, mahıv ve münkarız bir hale gelmiş olduklarını, fakat Lehistan'ı kurtaranın yalnız milliyet fikrinin olduğunu vurgular. Celal Nuri, Lehistan'ın bundan katiyen kırgın olmadığını, o günden itibaren istiklâlini geri alacağı güne kadar son derecede çalıştığını ve kabiliyetini takviye ettiğini, vaktiyle birtakım Lehistan'da da milliyet aleyhinde ufak tefek dedikodular olduğunu ve herkesin milliyetten uzaklaştığını, onun için en büyük felâketin de Lehistan'ın başına geldiğini söyler. Celal Nuri, Lehistan bir kere darbeyi yedikten sonra milli bağımsızlığına tekrar kavuşmak için son derece çalıştığını, hatta devletin sona ermesine de bakmadıklarını söyler. Lehliler ona göre, yine her tarafta Fransa'da, İtalya'da hususiyle Osmanlıda da vatanperverlerini toplarlar ve milliyet fikrinin devamına gayret ederler. O, işte bu mücadele sonrasında bir buçuk asırlık Lehistan esaretinden Lehistan'ın sıyrıldığını ve ortaya zinde, tüvana, otuz milyona yakın nüfusu sahip bir büyük Cumhuriyet çıktığını ifade eder. Celal Nuri bugün kendisiyle münasebata giriştikleri büyük Lehistan Cumhuriyeti yalnız milliyet hususunda ileri gitmiş, yalnız ateşi milliyeti idame etmiş bir millet olmayıp, aynı zamanda Lehistan bir irfan safhasında dahi dünyanın en büyük akvamıyla müsabaka edecek derecede ehemmiyet göstermiş olduğunu anlatır.

Celal Nuri, Lehistan'ın edebiyatının, üniversitelerinin, fenninin diğer ülkelerin üniversitelerinden ve edebiyatından aşağı kalmadığını söyler. O, örneğin dünyanın en büyük keşiflerinden olan yerkürenin ve gökyüzünün keşfini yapan Kopernik'in bir Lehli olduğunu, Lehistan'daki Varşav ve Krakow üniversitelerinin o civardaki üniversitelerden ve hatta Almanya'daki üniversitelerden daha

⁴⁹ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.195.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

eski ve daha yüksek bir dereceye sahip olduğunu belirtir. O, bununla birlikte kendisiyle münasebet kurulacağı devletin bir buçuk asırdan sonra tümünü alkışlar ve o günü (Diyet) Meclisinde ve (Senato) da vuku bulan tezahürat için mukabele olunmasını ve Lehistan Cumhuriyetinin alkışlanmasını ve sözleşmenin bu suretle kabul edilmesini Heyeti Celile'ye arz ettiğini ifade eder.⁵⁰

Kazım Vehbi Bey de söz alarak kendisinin beyit bilmediğini, bir Leh şairinin “Lehistan bir gün istiklâlini tekrar kazanacaktır. Türk süvarilerinin atları Vistül nehrinin kenarında yıkandığı zaman...» demiş olduğunu, tarihin garip bir cilvesi olarak, Türk Milletinin Galiçya zirvelerinde eski hatıratı kahramanlığını ihya ederken, Lehistan'ın istiklâlini kazandığını, fakat Türk Milletinin aynı zamanda istiklâlini tehlikeye maruz bir bina içinde ve ağaç olmayan arazi bulmuş olduğunu, ama Türklerin ruhlarındaki ulvî ve edebî mefkurenin heyecanı ile duygulanmış olarak kendilerini kuşatılmış olan bütün bir cihanı husumete karşı muharebe ettiklerini ve istiklâllerini elde ettiklerini, bu itibarla Lehistan'la da akdi mukavele yaptıklarını, kendisinin bu sözleşmenin Lehistan ve Türkiye'nin siyasi hayatında daima bir sulh amilî ve sükûn olmasını ve daima aynı samimiyeti tarihiye baki ve aralarında samimilik ve dostluk daim olmasını temenni ettiğini ifade ederek sözlerini “Yaşasın Lehistan ve Polonya Cumhuriyeti!” sözleriyle bitirmiştir.⁵¹

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle Lehistan Hükümeti'nin delegeleri arasında 23 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da akit ve imza edilen Dostluk Yazılı Belgesi, Ticaret ve İkamet Anlaşma metinlerinin kanun tasarısı TBMM genel kurulunda 12.12.1923 tarihinde görüşülerek kabul edilmiştir. Mecliste oylamaya 163 Milletvekili katılmış ve hepsi evet oyu vermiştir.⁵² Bu anlaşma tarihi bazı kaynaklarda 20.11.1923 şeklinde yer almaktadır, ancak bu tarih TBMM'de Kanun Layihasının Dışişleri Encümeni'ne sevk edilme tarihidir.⁵³

TÜRKİYE İLE POLONYA ARASINDA İMZALANAN ANTLAŞMALAR

a. Dostluk Anlaşması

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Hariciye Vekili ve aynı Mecliste Edirne Mebusu İsmet Paşayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Sağlık ve Sosyal Yardım Vekili ve aynı Mecliste Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Beyin, Ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin eski İktisat Vekili ve aynı Mecliste Trabzon Mebusu Hasan Beyi ve Lehistan Cumhuriyeti Bern'de Fevkalâde Delege ve Ortaelçi Mösyö Jan Modaelefsfai'yi, Ortaelçilik Müsteşarı Hariciye Nezareti Şube Reisi Mösyö Aleksandr Lâdos' u, ve Sanayi ve Ticaret Nezaretinde Daire Müdürü Mösyö Hanrifc Tenenbavm'i tayin etmişlerdir. Bildirilmiş olan meselenin usulüne uygun görülen yetki belgelerini yayımlanır yayımlanmaz yürürlüğe girmesini kararlaştırmışlardır.⁵⁴

Madde 1: Türkiye ile Lehistan Cumhuriyeti arasında ve böylece iki devletin vatandaşları arasında imkânsız olan ihlâl, sulh, samimî ve ebedî dostluk geçerli olacaktır.

Madde 2: Anlaşmayı yapan her iki taraf, iki devlet arasındaki diplomasi münasebatını devletlerarası hukuk esaslarına uygun olarak tekrar tesis hususunda ittifak etmişlerdir. Her iki taraf, her birinin Büyükelçileri, elçileri ve diplomasi ajanlarının, diğerinin arazisinde en fazla izin yetkisine sahip olan milletin memur temsilcilerine verilmiş olan ayrıcalık, ilgi, hariçiyet ve istisnalar karşılıklı şartıyla olmasını kabul ederler.

⁵⁰ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.195-196.

⁵¹ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923s.196.

⁵² TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s1.185.

⁵³ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 2,İçtima Senesi 1,39.İçtima,20.11.1923,s1.804.

⁵⁴ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.177-178.

Madde 3: Anlaşmayı yapan taraflardan her biri bugünkü tarihli bir Ticaret Sözleşmesi ve bir İkamet Sözleşmesi akdetmek hususunda kendilerine verilmiş olan sözlere mutabık kalmışlardır.

Madde 4: İşbu yazılı belge tasdik olunacak ve tasdiknameler hızlı bir şekilde «Bern» de karşılıklı alımıp verilecektir. Söz konusu yazılı belge, tasdiknamelerin karşılıklı el değiştirilmesinden on beş gün sonra yürürlüğe girecektir.

Tasdik suretiyle tarafların delegeleri işbu yazılı belgeyi imza ve resmileştirmişlerdir.

23.07. 1923 Günü Lozan'da iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

b. Ticaret Anlaşması

Türkiye ve Lehistan arasında imzalanmış Ticaret Anlaşma metni bir taraftan, Türkiye ve diğer taraftan Lehistan, karşılıklılık esasına göre ticari ilişkilerinin düzenlenmesi arzusunda buldukları yönünde; Bir Ticaret Anlaşma metni akdine karar vermişler ve bu konuda delegeleri olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Hariciye Vekili ve aynı Mecliste Edirne Mebusu İsmet Paşaya, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vekili ve aynı Mecliste Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Beyi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin eski İktisat Vekili ve Aynı Mecliste Trabzon Mebusu Hasan Beyi ve Lehistan Cumhuriyeti Bern'de Fevkalâde Delege ve Ortaelçi Mösyö Jan Modzelefski'yi, Ortaelçilik Müsteşarı Hariciye Nezareti Şube Reisi Mösyö Aleksandr Lâdos'u ve Sanayi' ve Ticaret Nezaretinden Daire Müdürü Mösyö Hanrik Tenenbavm'ı tayin etmişlerdir.

Bildirilmiş olan meselenin usulüne uygun görülen yetki belgelerini yayımlanır yayımlanmaz yürürlüğe girmesini kararlaştırmışlardır :⁵⁵

Madde 1: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri, toprakları arasında karşılıklı ticaret ve seyahat hürriyeti geçerli olacaktır. Binaenaleyh Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri karşılıklı ticari ilişkilerine, ithalât, ihracat ve transite ilişkin hiç bir suretle memnuniyet ve tasdik ile engel etmemeyi taahhüt ederler.

Bununla birlikte taraflardan her biri,

1-Milletin hayatı yaşamına elzem olan kaynakların muhafazası ve ekonomik faaliyetlerini korumak için;

2-Emniyeti Devlete ait kimselere ilişkin;

3-Sıhhati Zabıtaya ait nedenlerden dolayı veya hayvanat ve yararlı hastalıklara yararlı bitkilerin, sağlığı bozan haşerat ve tefeyle karşı himayesi bilhassa bu konuda devletlerarasında kabul edilmiş olan kanunlara uygun olarak halkın sağlığının temini için;

4-Devlet tekeline tâbi eşya için;

5-Dâhilde üretilen mahalli eşya gibi, satışına, nakline veya tüketimine ait olarak iç imkânlar ile tesis edilmiş veya edilecek olan memnuniyet ve sınırlamaların yabancı eşyalara tatbiki için;

6-Altın sikkenin veya altın madeninin ihracını yasaklamak için;

İthalât ve ihracat için memnuniyet ve sınırlamalar tesis etmek hakkını korurlar.

Madde 2: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri milletler arası transite en fazla müsait olan yollarda kişilere, özel eşyalara, ticari mallara ve her tür eşyaya, nakliyata, seyahat ve binek vasıtalarına, arabalara, vagonlara veya diğer nakliye araçlarına transit suretiyle geçiş hakkını bu hususta her birine en fazla müsaade edilen millet uygulaması temin ederek karşılıklı olarak uygulamayı taahhüt ederler. Taraflardan her biriden birinin gümrük vergisinden geçen her tür ticari mal, istatistik, koruma vergileri hariç olmak üzere her şekil Gümrük Harcından hariç olacaktır. Bununla birlikte Anlaşmayı

⁵⁵ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.178-182; BCA, 030/10/245/ 657/2, s.1-8.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ İŞİĞİNDA ANALİTİK BAKIŞ

imzalayan taraflardan hiçbirini kendi arazisine giriş yasak olan kişilerin transit olarak geçişlerini temine mecbur olmayacaktır.

Ticari malın transiti:

A-Emniyeti kamuya ve emniyeti Devlete ait nedenlere ilişkin;

B-Sihhi nedenlere ilişkin veya hayvan hastalıkları ve bitkilere karşı korunmak maksadıyla;

C-Buna benzer eşya ve anlaşmayı imzalayanlardan her birinin arazisinde Devlet tekeline tâbi ticari mal hakkında men olunabilecektir.

Madde 3: Memleketlerinin yetkilileri tarafından kendilerine verilmiş olan bir hüviyet kâğıdının ibrazıyla orada ticaretlerini ve sanatların icraya izinli olduklarını ve orada kanunla tayin olunan harç ve vergilerin ödediklerini ispat edecek olan, Anlaşmayı imzalayan taraflardan her birinin tüccarı, fabrikacıları ve diğer sanayicileri, gerek bizzat ve gerek hizmetlerinde bulunan gezici ticareti memurları vasıtasıyla diğer tarafın arazisindeki tüccar veya üreticiler nezdinde veyahut umumi satış mahallerinde mallara iştirak etmek hakkına sahip olacakları gibi ticaret veya sanatlarında örnekler cinsinden olan eşyayı kullanan tüccar veya diğer kimseler nezdinde işbu numunelik eşya üzerine dahi siparişler alabileceklerdir.

Memleketlerin harcı daireleri tarafından kendilerine verilmiş olan hüviyet kâğıtlarına sahip olan anlaşmaya imza atan taraflardan birinin seyyar ticaret memurları yanlarında ticari eşyayı değil, fakat yalnız numune veya modeller bulundurma hakkına karşılıklı olarak sahip olacaklardır.

İşbu hüviyet kâğıdı belge içerisinde yer alan (A) işaretli numuneye uygun olarak tanzim edilecektir. Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri hüviyet kâğıtlarını vermeye memur harcı daireler ve böylece seyyar ticaret memurlarının ticareti icra hususunda uygun harekete mecbur oldukları kanun ve kuralları karşılıklı olarak birbirlerine bildireceklerdir. Bununla birlikte şurası bildirilmiş ki, yukarıda yazılı seyyar ticaret memurları künyesi hüviyet kâğıtlarında açıklanmış olanlardan başka ticaret ve sanayiciler için muameleye girişmek hakkını sahip olmayacaklardır.

İthal yasak olan eşya hariç olmak üzere bir gümrük harcına veya buna benzer diğer herhangi bir harca tabi olup seyyar ticaret memurları tarafından numune veya model olarak ithal edilecek olan eşya her iki tarafça ithalât ve ihracat harcından haricen kabul edilecektir. Şu şartla ki, eşyayı söz konusu kanuni süresi içinde tekrar ihraç olunmuş ve ithal olunan eşya ile tekrar ihraç olunan eşyanın hüviyeti ihraçları esnasında geçecekleri gümrük dairesi hangisi olursa olsun açık bir surette tayin olunmuştur.

Numunelik eşya ve modellerin tekrar ihracı, ithal gümrüğü dairesinde ya nakden bir kefalet ücretiyle veya muteber bir kefil iradesiyle temin edilecektir. Tüccar ile sanayicilerin (Seyyar ticaret memurları) Anlaşmayı imzalayan devletlerin her birinin topraklarında tabi oldukları uygulama hususunda, iki memleketin her birine karşı en fazla izin yetkisine sahip millet uygulamasını karşılıklı olarak temin etmeyi taahhüt ederler.

Madde 4: Taraflardan her birinin halkından olup ticaretlerini icra için diğer tarafın arazisinde panayı ve pazarlara gidenler, halkından buldukları memleketin yüksek makamlarınca kendilerine verilmiş olan ve belge içerisinde yer alan (B) işaretli numuneye uygun bir hüviyet kâğıdı ibraz edebildikçe tebaayı mahalliyeden daha az müsait bir muameleye tabi tutulmayacaklardır. Anlaşmayı imzalayan devletlerin her birinin başlangıç fıkrasında beyan olunan hüviyet kâğıtlarını vermeye memur harcı daireler birbirlerine karşılıklı olarak bildireceklerdir. Kanun ve kuralları başlangıçta seyyar sanayicilere tatbik olunmadığı gibi çerçiliğe ve ne sanat, ne ticaret icra etmeyen kimseler nezdinde sipariş aratmaya da mabihit tatbik değildir.

Madde 5: Bir sene içinde tekrar gönderme ve tekrar ithal olunmak ve hüviyeti ispat edilmek mecburiyeti karşısında ve gerektiğinde Gümrük Harcına karşı depozito ücreti veya (kefalet ücreti ödenmesi veya Gümrük Harcının emaneten ödenmiş olunması kaydı çekincesiyle ve bir sureti umumiyede bu konuda yürürlükteki nizamata riayet şartıyla her tür ithalât ve ihracat harcından muafiyet:

İlk olarak: Seyyar ticaret memurlarına ait olanlar dahi dâhil olmak üzere bir Gümrük Harcına tabi olan numunelik eşyaya,

İkinci olarak: Sergilere ve müsabakalara mahsus olan eşyaya karşılıklı verilen izin olmuştur.

Madde 6: Taraflardan her birisinin bayrağına sahip olup yüksüz veya yüklü vasıta olarak diğer tarafa ait sulara ve limanlara girecek olan seyahat ve binek vasıtaları mahalli hareket veya mahalli varış yerleri neresi olursa olsun gerek girişlerinde ve gerek çıkışlarında ve geçişlerinde milli seferlerine, elhaletü hazihi havale edilmiş olan veya ileride havale edilecek olan ve Devlet, vilâyetler, nahiyeler veya her hangi bir heyet adına alınmış olunan harç veya harçlardan başka veya daha ağır bir harç veya harca her ne nam ile olursa olsun tabi tutulmayacaklardır. Yükleri, varacakları yerler neresi olursa olsun, millî bayrak altında ithal edildikleri takdirde tabi olacakları ithalât harcından başka veya daha yüksek harçlara ve yükümlülüklerle tabi olmayacaktır.

Yolcuları ve bunların özel eşyalarını illî bayrak altında seyahat eden ve sevk olunan yolcular ve özel eşyaları gibi muamele göreceklidir. Gemiler limanlarda, yük alam ve indirme yerlerinde, havuzlarda durması havale ve tahliyeleri konusunda taraflardan her birine ait gemileri milliyete, ahvali buna benzer diğer tarafın gemilerine de verilen hizmet ve ayrıcalıklar karşılıklı olacaktır. Kanun ve kuralları başlangıçta taraflardan her birinin karasularında kabotajı ve denizlerinde seyahati ve böylece römorkör işletmeyi ve diğer liman hizmetlerini sadece gemileri milliyete tahsis etmesine mâni olamaz.

Taraflardan her birinin birinin bayrağı altında seyrüsefer edip söz konusu bayrağın memleketi kanunlarınca üretimi izinli olan gemilerin evrakı ve diğer vesikalara sahip bulunan seyahat ve vasıtalar diğer delillerin ibrazına lüzum kalmaksızın diğer tarafın karasularında, dâhilî sularında ve limanlarında tamamıyla söz konusu memleketin tabiiyetini sahip olarak tanınacaklardır. Taraflardan her biriden birinin gemilerine Marsonu usulüne göre verilen yük hacmi ruhsatı, bu hususta tatbiki mümkün olan nizamnamelerin karşılıklı el değiştirilmesinden sonra tayin olunacak suretler dairesinde karşılıklı olarak tanınacaklardır.

Madde 7: Taraflardan her birinin arazi harçlarından oluşan veya oradan meydana gelip diğerinin arazi harcına ithal olunan ve gerek boş yere harcanması gerek iadedden ihraca ve gerek transite mahsus bulunan bütün mahsuller ve imal edilmiş mallar işbu anlaşma metninin müddeti devamınca en fazla izin yetkisine sahip millete verilmiş olunan uygulamaya tabi olacak bilhassa içinde bina ve ağaç olmayan arazi en fazla izin yetkisine sahip milletin mahsulleri ve eşyasına havale olunan harçtan başka veya daha yüksek harca tabi tutulamayacaklardır. Taraflardan her birine mahsus ihracat, diğeri tarafından aynı eşyanın bu hususta en fazla izin yetkisine sahip memlekete ihracından istifade olunan harçtan başka veya daha yüksek harca tabi tutulmayacaklardır.

Madde 8: Taraflardan her biri ithal edilen eşyanın menşei olan memleketi ihraç etmek üzere işbu eşyanın söz konusu memleket üretim ve imalâtı milliyetinden olduğunu veya söz konusu memlekette uğradığı değişmeler dolayısıyla o suretle telâkki edilmek lâzım geldiğini olumlu resmî bir ruhsatın ibrazına ithalâtta bulunan şahıslardan talep edilebilecektir. Taraflardan her birinin bilahare bir diğerinin tebliğ edecekleri numuneye uygun olarak tertip olunacak menşe ruhsatları gerek ticaret veya ziraat nezareti, gerek gönderilenlerin mensup olduğu ticaret odası ve gerek kendisine bir şey gönderilmiş olan memleketin uygun göreceği diğer her teşkilât veya heyet tarafından uygulanacaktır. Kendisine bir şey gönderilmiş olan memleketin Hükümeti menşe ruhsatlarının siyasi mümessili ve şehbenderi tarafından doğrulanmış olmasını talep etmek hakkına sahip olacaktır.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ İŞİĞİNDA ANALİTİK BAKIŞ

Madde 9: 7. madde kanun ve kuralları:

- 1-Taraflardan her birinin sınır memleketler ile olan hudut ticareti için verilmiş olunan veya bilâhare verilecek olunacak olan faydalar;
- 2-Bir gümrük birliği veya iktisadi birlikten ileri gelen özel izinlere;
- 3-Yukarı Silezya'nın Leh ve Alman kısımları içindeki gümrük usulü geçici anlaşmasına;
- 4-Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan memleketler arasında gümrük tarifeleri ve herkes hakkında diğer bütün ticaret yapılanlar halen mevcut veya gelecekte tesis edilecek olan menfaatler' ve faydalı şeylere ilişkin;

Tatbik olunmayacaktır.

Madde 10: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri topraklarında sermayelerin ihracına ilişkin tedbir sınırlamalarının devam ettiği müddetçe taraflardan her biri diğerinin şirket ve firmalarına ve işbu diğer taraf sermayelerinin alâkadar bulunduğu millî şirket ve firmalara birinci maddenin 6 numaralı bendine hâlel gelmemek şartıyla kar paylarını, hisseler ve tahvil kuponlarının borçlanma faiz ve sermayelerini veya diğer borçları ödemek ve böylece eşya satın almak için kendilerine lüzumu olacak parayı memlekette serbestçe ihraç etmeye müsaade edecektir.

Madde 11: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri kendi topraklarında işbu Anlaşma metninde yer alan kanun ve kuralların tatbikinin icap ettirdiği muhtelif idari uygulama ve diğerleri hususunda birbirlerine karşılıklı en fazla izin yetkisine sahip millet uygulaması verilmesini teklif ederler.

Madde 12: Taraflardan her birinin arazisinde devlet, vilâyetler, nahiyeler veya her hangi bir heyet hesabına olarak istifade olunan ve eşyanın üretimine veya imaline veya bir maddenin boş yere harcanmasına havale olunan veya olunacak olan dâhilî harç ve harçlar, diğer tarafın ürün, eşya veya türlerine aynı cinsteki ürün, eşya ve türleri mahalliyeden daha ağır ve daha rahatsız eden bir surette havale olunmayacaktır.

Madde 13: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri içinde demir yolu vasıtasıyla eşya nakliyatı, demir yolu ile nakliyata dair 14 Teşrinievvel (Ekim) 1890 tarihli Devletler Sözleşmesinin tayin ettiği usul ve o sözleşmeye iştirak eden bütün devletler tarafından beraberce katılan ve ilâve edilen tamamlamalar ve şartlar içerisinde icra olunacaktır.

Taraflardan her biri, kambiyo rayicinin müsaadesi nispetinde hiç olmazsa yolcuların ve en alışılmış şekilde münasebatta önemli olan eşyanın, nakli için mümkün olduğu kadar hızla, doğrudan doğruya ücretler tesis etmeye dikkat edeceklerdir. Taraflardan her biri demir yolu idareleri, iki memleket içinde demir yolu ile nakliye ve ulaşımın seri ve emin bir surette yapımını temin için gerekli bütün tedbirleri kabul edeceklerdir. Ticari mal nakline dâhil olup Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri içindeki nakliye ve ulaşım ve transitte kullanılmış olan vagonlar, arabalar ve diğer vesait, vagonların karşılıklı kullanımına dair olan Devletler Sözleşmesi kanun ve kurallarına ve onun tamamlayan kanun ile sözleşmesine tâbi olacaktır. Öyle olmakla beraber arabalar uluslararası nakliye ve ulaşımına araba ve vagonların karşılıklı kullanımına dair olan Sözleşmenin kanun ve kuralları şartlarına ve tamamlayan sözleşmeye tâbi olacaktır.

Şurası bildirilmiş ki, fıkra başlangıçta beyan olunan bütün kanun üçüncü bir devletle olan nakliyatta tatbik olunmayacaktır. Meğerki, o devlet ile demir yolu vasıtasıyla doğrudan doğruya nakliye ve ulaşımın yapımı gayesinde bir itilaf akde olunmuş ola. Taraflardan her birinin toprağında nakliye araçlarına teslim ve diğer tarafın toprağına ve oradan geçişi üçüncü bir devletin toprağına niyetlenerek sevk edilecek olan yolcular, özel eşya ve ticari mal, ne sevk ve gönderme hususunda, ne nakliyat ücretleri ve demir yolu vasıtasıyla korunmuş olan gönderilen mallara havale edilen genel vergiler hususlarında, aynı şartlar içerisinde ve aynı mesafe ve aynı istikamet için sevk olunan

mahallî ve diğer her hangi bir memlekete ait yolcular, özel eşya ve ticari maldan daha az müsadekârane bir muameleye tabi tutulmayacaklardır,

Madde 14: İşbu Anlaşma metni tasdiknameleri teatisi tarihinden bir ay sonra yürürlüğe girecek ve yürürlükteki süresi bir sene olacaktır. Şayet Anlaşma metni, Söz konusu bir senelik müddetin bitiminden altı ay evvel taraflardan biri veya diğeri tarafından fesih olunmazsa fesih olununcaya kadar yürürlükte kalacaktır. İşbu fesih keyfiyeti ancak altı aylık bir müddetin bitiminden sonra hüküm sahibi ve tesir olacaktır.

Madde 15: İşbu Anlaşma metni tasdik olunacak ve tasdiknameleri hızlı bir şekilde (Bern) de karşılıklı alınıp verilecektir. Tasdik suretiyle her iki tarafın delegeleri işbu Anlaşma metnini imzalayarak harcileştirmişlerdir. Lozan'da 23 Temmuz 1923 senesinde iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

Birinci maddeye ilâve, Taraflardan her biri memnuniyetleri hiçbir suretle fark gözetmeksizin tatbik etmeyi ve yasaklanmış eşyanın ithali veya ihracı için istisnalar veya ruhsatlar bahsedildiği halde diğer tarafın ticareti zararına olarak rastgele her hangi bir devlet ticaretini asla izin yetkisine sahip etmemeyi taahhüt eder.

Yedinci maddeye ilâve, Yukarıda adı geçen Ticaret Anlaşma metninin 7. maddesi Anlaşmayı imzalayan taraflardan her biri mahsulâtı tabiiye ve mamulesine en fazla izin yetkisine sahip millet uygulaması verilmekte olduğu yönünde taraflardan her biri, kambiyo rayicinin tenezzülü hasebiyle, diğer tarafın mahsulâtı tabiiye ve mamulesine havale olunan ve diğer umumiyetler güçlülere tatbik olunmayan ithalâta mahsus resmî ilave edilen veya emsal tezyit yazılmış ve tesisi işbu Anlaşma metninin ruhuna aykırı olmuş olacağını ispat ederler.

23 Temmuz 1923 te Lozan'da iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

c. İkamet Anlaşması

Türk halkının Lehistan'da ve Lehistan halkının Türkiye'de ikamet şartlarını tayin arzusuyla duygulanmış oldukları yönünde; bir Anlaşma metni akdine karar vermişler ve bu maksatla delegeleri olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Hariciye Vekili ve aynı Mecliste Edirne Mebusu İsmet Paşayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili ve aynı Mecliste Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Beyi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin eski İktisat Vekili ile aynı Mecliste Trabzon Mebusu Hasan Beyi, Lehistan Cumhuriyeti: (Bern)de Fevkalâde Delege ve Ortaelçi Mösyö Jan Madzelefski'yi, Ortaelçilik Müsteşarı, Hariciye Nezareti Şube Reisi Müsyö Aleksander Lâdos'u, Sanayi ve Ticaret Nezaretinde Daire Müdürü Müsyö Hanrik Tennnebavm'ı tayin etmişlerdir. Bildirilmiş olan meselenin usulüne uygun görülen yetki belgelerini bade tebliğ harcileşmesini kararlaştırmışlardır.⁵⁶

Madde 1: Taraflardan her biriden her birinin halkı tarafı diğerinin arazisinde ikamet ve durmak hakkına sahip olacaklar ve binaenaleyh memlekette mer'i kanun ve nizamata uygun serbestçe gidip gelebilecekler ve seyrüsefer edebileceklerdir.

Madde 2: Şurası bildirilmiş ki, göçmenler meselesi iş bu Anlaşma metni kanun ve kurallarının mevzuunu teşkil etmediği kanun ve kuralları söz konusu taraflardan her birinin, memleketine göçmeleri durumunda serbestçe müsaade veya onu meni hususunda sahip olduğu hakka halel getirmez.

Madde 3: Taraflardan her birinin halkı diğerinin arazisinde kanun ve nizama gereğince ve Türkiye'de devamlı bir usul neticesi olarak (deniz ameleliği, mavnacılık ve saire gibi) mahalli vatandaşlığa kayıtlı olanlar hariç olmak üzere mahalli vatandaşlığa birbirine eş değerde her türlü

⁵⁶ TBMM Tutanak Defterleri,2.Devre,Cilt 4,İçtima Senesi 1,66.İçtima,12.12.1923,s.182-185.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

sanat ve ticareti icra ve rastgele bütün meslek ve mesleklere girmek hakkına sahip olacaklardır. Taraflardan her birinin halkı diğerinin arazisinde durma ve ikamet için ve böylece işbu arazide her tür ticaret, sanat, meslek icra veya mesleğe girmek için her ne nam ile olursa olsun mahalli vatandaşlıktan istifade olunanlardan başka veya daha yüksek hiçbir vergi, harç veya mükellefiyete tâbi olmayacaklardır. Taraflardan her birinin halkı diğerinin arazisinde şahısları, malları hukuk ve menfaatlerince ve mallarının söz konusunu emin hale getirmek, tasarrufu ve faydalanma ve böylece vazgeçmek ve intikal veya miras yoluyla diğerine devri dolayısıyla mahalli vatandaşlığa havale olunabilenlerden başka veya daha yüksek hiçbir mükellefiyete, vasıta olarak veya vasıtasız hiçbir harç veya vergiye tâbi tutulmayacaklardır.

Madde 4: Taraflardan her biri, gerek bir hükmü kanunî üzerine, gerek ahlakı zabıta, sıhhi zabıta veya dilenme hakkındaki kanun ve nizamata uygun olarak ve gerek devletin emniyeti dahiliye veya hariciyesine ilişkin nedenlerden dolayı ferden tatbik olunacak tedbir ile taraflardan diğerinin halkını sürdürdüğü takdirde iş bu taraf diğer anlaşmaları kabul etmeyi taahhüt eyler. Sürülmüş kişilerin hududa kadar nakilleri masarifi sürgün eden tarafa ait olacaktır.

Madde 5: Taraflardan her birinin halkı, diğerinin arazisinde şehir ve kasabalar haricindeki taşınmaz mal hariç olmak üzere her çeşit malları menkule veya gayrimenkule memleketin kanun ve kurallarına uygun olarak elde etmek, tasarruf ve vazgeçme etmek hakkına karşılıklılık şartıyla sahip olacaklardır. Vatandaşlardan bahsi geçene bey, mübadele, hibe, vasiyet veyahut diğer her suretle adı geçen malları tasarruf edebilecekleri gibi icabına göre kanun veraset yoluyla veya hibe veya vasiyet suretiyle malları söz konusu şeye sahip olabileceklerdir. Vatandaş söz konusu başlangıçta bahsedilen durumların hiçbirinde her ne nam ile olursa olsun mahalli vatandaşlar için tarh olunanlardan başka veya daha yüksek mükellefiyet vaz geçme veya vergilere tabi tutulmayacaklardır.

Madde 6: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her birinin halkı, diğerinin arazisinde gerek kara kuvvetleri ve deniz kuvvetleri ve gerek millî veya milis alaylarında hiçbir hizmeti askeriye ve hizmeti askeriye yerine mevcut olan hiçbir mecburiyet veya mükellefiyete tâbi olmayacaklardır. Vatandaş söz konusu her şekil mecburi borçtan hariç alacaklarıdır. Bunlar maksadı harbiye için matrah olup kanunen mahalli vatandaşlığa havale edilmeyen diğer tüm mükellefiyatı ödemelerden dahi hariç olacaklardır.

Madde 7: Merkezleri taraflardan her birinin arazisinde bulunan ve işbu tarafın kanunlarına uygun olarak alelusul teşekkül eden ticarî ve sınaî anonim veya diğer şirketler diğer tarafın arazisinde usulen teşekkül etmiş gibi tanınacak ve ehliyetleri ve ikamei dâva hakkı menşeleri olan memleketin kanunlarıyla tayin olunacaktır. Söz konusu şirketler, karşılıklılık şarkıyla ve kanuni memlekete tabi olmak üzere, diğer tarafın arazisinde kurulamayan etmek, her tür sanat ve ticaret icra eylemek ve her şekil taşınmaz malları ve muameleyi yerine getirmeleri edebilmeleri için lâzım olan taşınmaz malları ihraz eylemek hakkına sahip olacaklardır. Bu halde taşınmaz mal ihrazı keyfiyeti şirketin hedefi mahsusunu teşkil etmiş olmaması bildirilmiş olacaktır.

Şurası bildirilmiş ki Lehistan, toplumun menfaatlerine ilişkin bir mahiyeti sahip olmaları itibarıyla bütün memleketler hakkında kabili tatbik bazı sınırlamaları mahsusaya tâbi olan veya olacak olan bazı tür sanat ve ticareti icra eden şirketlerin kurulmasını men etmek hakkına sahip olacaktır. Bu takdirde Türkiye yukarıda beyan olunan karşılıklılık şartına göre aynı tür sanat ve ticareti icra eden Lehistan şirketlerini memlekete kabul etmemek hakkını sahip olacaktır. Taraflardan her birinin ticari ve sınaî anonim veya diğer şirketleri diğer tarafın arazisinde ticaret ve sanat yapımı hususunda her ne isim ile olursa olsun millî şirketlerden talep olunan veya olunacak olanlardan başka veya daha yüksek harçlara, vergilere veya mükellefiyetlere hiçbir halde, tâbi olmayacaklardır.

Madde 8: Toplum yararına dayanan olduğu kanunen olumsuz bir sebep bulunmadıkça ve evvelce haklı tazminat verilmedikçe taraflardan her birinin halkının diğer tarafın arazisinde malları istimplâk

veya velev geçici olsun bunlar mallarındaki hakkı intifalarından mahrum edilmeyeceklerdir. Evvelce ilân edilmedikçe hiçbir istimlâk uygulaması icra olunamayacaktır.

Madde 9: Taraflardan her birinin halkı diğer tarafın arazisinde şahıs ve mallarının, kanunu himayesi ve adliyesi hususunda mahalli vatandaşlarının mazhar olduğu himayenin aynından istifade edeceklerdir. Bundan dolayı; mahkemeler serbestçe ve kolayca müracaat ve mahalli vatandaşlardan ne gibi şartlar içerisinde dâvayı ortaya çıkardıkları ve dâvayı bitirdikleri ise onlar da ol veçhile dâvaları ortaya çıkarma ve davayı bitirmeye sahip olacaklardır. Şu kadar ki kefalet ücreti ve parasız destek olma adliye hakkındaki ahkâm hariç olup taraflar içinde imzalanacak bir özel sözleşme ile işbu mesaili tanzim olununcaya kadar bunlar kanuni mahalliyeyle hallolacaktır.

Madde 10: Anlaşmayı imzalayan taraflardan her birinin halkının, kanun ve kuralları şahsi kısımlarda, yani nikâh, eşlerin mallara iştiraki, boşanma, soyundan ayrılma, cihaz, babalık, evlatlık, şahsi ehliyet, rüşd, vesayet, kayımlık, haciz ve menkul mallara ilişkin vasiyet veya mirasa sahip olma veyahut taksim ve mirasın tasfiyesi ve umumiyetle hukuk aile işlerinde söz konusu halkın mensup oldukları memlekette müteşekkil milli mahkemelere veya diğer milletlerin harcı dairelerine hasran en iyi şekilde iyattar olacaktır. İşbu hüküm devletler hukuku arasında veya özel imzalanabilecek sözleşmelere nazaran konsolosların nüfus vukuatına ilişkin mevadda sahip oldukları görevleri mahsusayı haleldar etmediği gibi tarafların milli mahkemeleri veya diğer milli daireleri en iyi şekilde iyatlerine dâhil olduğu yüksek makama kararı verilen meseale ait delillerin ve ispat vesikaları Türk mahkemelerinin talep, kabul ve istima hususundaki haklarına da hâlel vermez.

Madde 11: İşbu Anlaşma metni, tasdiknamelerin karşılıklı el değiştirilmesinden bir ay sonra elde yürürlüğe girecek ve müddeti bir sene olacaktır. Şayet Anlaşma metni taraflardan biri tarafından müddeti söz konusu iken bitiminden en az altı ay evvel fesih olunmaz ise fesih olununcaya kadar yürürlükte kalacak ve işbu fesih ancak altı aylık bir müddetin bitiminden sonra hüküm sahibi ve tesir olacaktır.

İşbu Anlaşma metni tasdik olunacak ve tasdiknameler hızlı bir şekilde (Bern) de teati kılınacaktır. Tasdik suretiyle lilmakâl Taraflar delegeleri işbu Anlaşma metnini imza ve harcileştirmişlerdir. 1923 senesi Temmuzunun yirmi üçüncü günü Lozan'da iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

Her iki ülke arasında yapılan anlaşmalar sonrasında Polonya Roman Knoll'u Elçi statüsünde Ankara'ya görevlendirmiştir. Knoll 25 Haizran 1924 ile 24 Mart 1926 tarihleri arasında her iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Türkiye ise İbrahim Tali Bey'i 21 Haziran 1924 ve 1 Şubat 1926 tarihleri aarsında Büyükelçi statüsü ile Varşova'ya görevlendirmiştir.⁵⁷ Ülkeler arasında kısa sürede önemli ilişkiler kurulur. Bunlardan birini İş Bankası'nın önderliğinde yürütülen Türkiye Polonya ortak girişimi oluşturur.⁵⁸ 26 Eylül 1929 tarihinde Diyarbakır Milletvekili Zekai Bey, Burdur Milletvekili Mustafa Şeref Bey ve Dışişleri Müsteşarı Menemenli Numan Bey ticari ilişkileri geliştirmek için yurtdışına görevlendirilirler ve görevlendirildikleri ülkeler arasında Polonya da yer alır.⁵⁹ Daha sonra 17 Ağustos 1931 tarihinde Milli Savunma Bakanı Zekai Bey iki ülke arasında Ticaret ve Seyrisafain sözleşmesi imzalanarak 13 Mart 1932 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 1931 yılında Türkiye Polonya arasında Ticaret ve Denizcilik sözleşmesi de imzalanmıştır.⁶⁰

⁵⁷ BCA 030/18/01/01/09/24/18.

⁵⁸ BCA 030.10.00.00.4.24.19

⁵⁹ BCA 30.18.010.02.5.48.17

⁶⁰ BCA 30.18.010.02.22.58.17; BCA 30.18.010.02.23.61.14; BCA 030.18.01.02.26.18.3.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ IŞIĞINDA ANALİTİK BAKIŞ

SONUÇ

Türklerle Polonyalıların tarihte tanışmaları her ne kadar 13.Yüzyıla başlasa da daha çok ilişkiler Osmanlı Devleti zamanında ve özellikle de Polonya'nın bağımsızlığını kaybettiği dönemlerde daha fazla gelişmiştir. Özellikle 19. Yüzyılda birkaç defa bağımsızlıkları için giriştikleri mücadelenin başarısız olması sonucu Polonya halkının Osmanlı Devleti'ne sığınmaya başlaması ile halklar arsında da sıcak ilişkiler başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Polonyalı meslek erbapları önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Rusya'da Bolşevik İhtilali sonrasında Polonya yeniden bağımsızlığına kavuşarak anayasal düzene ve cumhuriyet rejimine geçmiştir. Polonya'nın bağımsızlığını kazanması sonrasında Polonyalıların büyük kısmı ülkelerine geri dönerken bir kısmı ise Osmanlı Devleti'nde kalmıştır.

Milli Mücadele sonrasında İtilaf Devletleri ile imzalanan Lozan Barış Anlaşması sonrasında Polonya'nın Bern Büyükelçisi ile İsmet İnönü arasında başlatılan karşılıklı güven içinde başlatılan görüşmeler neticesinde her iki ülke arasında geçmişten gelen dostluk çerçevesinde Dostluk, Ticaret ve İkamet olmak üzere üç adet anlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaların meclislerde görüşülerek yürürlüğe girmesi sonrasında iki ülke arasında siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, askeri ve eğitim alanında önemli anlaşmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu üç anlaşma iki ülke arsında temel kabul edilerek daha sonraki süreçte imzalanan anlaşmalara kaynaklık etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile Lehistan Cumhuriyeti arasında Kanun 23.05.1927 tarihinde Şehbenderlik Mukavelenamesinin Tasdiki Kanunu, Ankara'da 29.8.1931 tarihinde Türkiye Lehistan ikamet mukavelenamesinin tasdiki ve 28.06.1932 tarihli Kanun, Tecavüzün tarifi hakkında Türkiye ile Lehistan, arasında Londra'da 3 Temmuz 1933 tarihinde imza olunan mukavelename ile üçüncü maddesinin lahikasının ve aynı tarihli imza protokolünün tasdikine dair 23.12.1933 tarihli Kanun, Türkiye ve Polonya Hükümetleri arasında Ankara'da imzalanan ticaret ve seyrüseferin mukavelenamesinin tasdikine dair 28.05.1933 tarihli Kanun ve Türkiye ile Lehistan arasındaki Konsolosluk Mukavelesinin Tadiline Mütedair Ankara'da 19 Ocak 1938 tarihinde imzalanan Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun 20.06.1938 tarihinde kabul edilmiştir.

Türkiye ile Polonya arasında imzalanan anlaşmalar Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında daha önceleri imzalanmış olan anlaşmaların devamı niteliğindedir. Buna göre Osmanlı Devleti dışişlerinde ne kadar başarılı olduğu ve her konuyu en ince yarıntısına kadar incelediği, ele aldığı ve maddeleştirdiği açıkça görülmektedir. İşte bu ciddiyet ve sorumluluk Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında da aynı şekilde takip dildiği karşılıklılık ilkesi çerçevesinde ülkenin hakları korunurken aynı zamanda ekonomik, ticari, eğitim ve kültürel alanlarda gelişmesi için çok önemli adımlar attığı görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında 1923 tarihinde Polonya ile yapmış olduğu üç adet anlaşma Cumhuriyet sürecinde iki ülke arasında siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin kurulmasında mihenk taşı olmuş ve daha sonraki anlaşmalara rehberlik etmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BCA, 30.10.00.00.245.657.2.
BCA, 30.10.00.00.245.657.1.
BCA, 030/10/218/474/11.
BCA, 030/18/01/01/7/36/19;
BCA, 030/18/01/01/7/36/18.
BCA, 030/18/01/01/7/36/20.
BCA, 030/10/245/657/1.
BCA, 030/10/245/657/2, s.1-8.
BCA 030.10.00.00.4.24.19
BCA 30.18.010.02.5.48.17
BCA 30.18.010.02.22.58.17
BCA 30.18.010.02.23.61.14
BCA 030.18.01.02.26.18.3
BOA, (HR.İM.), D.N.66, G.N.19, B.N.19-1.
BOA, (HR.İM.), D.N.67, G.N.15, B.N.15-1.
BOA, (HR.İM.), D.N.8, G.N.88, B.N.88-1;.
BOA, (HR.İM.), D.N.72, G.N.34, B.N.34-4.

Diğer Kaynaklar

- ALAÇAM, Sabih- DERİŞ, Etem E., *Polonya*, Işık Matbaası, İstanbul 1945.
ANAFARTA, Nigar, *Osmanlı İmparatorluğu İle Polonya Arasındaki Münasebetler İle İlgili Tarihi Belgeler*, İstanbul, 1979.
ARIK, Sabire, *Kuruluşundan XVII. Yüzyıla Polonya Tarihi*, KÖKSAV Yayınları. Ankara 2010.
....., "Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi (1674-1696)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 38, Ankara, 2005.
ARMAOĞLU, Fahir, "Avrupa Politikası'nda Polonya (Bir Tarihi Perspektif)", *Belleten*, Cilt LVII, Sayı 218, Nisan 1993.
ATAÇ, A. Muhtar, *Polonya*, K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi, 1963.
BAYKAL, Bekir Sıtkı, *Tarih Boyunca Osmanlı Polonya İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara, 1985.
CHMIELOWSKA, Danuta, "Polonya'da Atatürk İmajı", *XI. Türk Tarihi Kongresi*, Ankara, 5-9 Eylül 1990, TTK, 1994.
....., "The Stand of Polish Government Towards the Stabilization of Turkey After the Versailles Treaty, Lausanne Conference in 1923", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi*, 8-12 Aralık 2003, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005
ÇİÇEK, Kemal, GÜZEL, Hasan C.ve KOCA, S., "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, C. IX, Ankara, 2002, s. 679-685.
DUMAN, Selçuk, "Atatürk Dönemi Türkiye Polonya İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 38, 2003.

CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE OLUŞTURULAN TÜRKİYE POLONYA İLİŞKİLERİNE TBMM TUTANAK DEFTERLERİ İŞİĞİNDE ANALİTİK BAKIŞ

- EREN, Mihin, “*Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde Bulunan Türkiye-Polonya Münasebetlerine Dair Bazı Eserler*”, *Bellekten*, XXIX,113-116, Ankara, 1965.
- GİRGİN, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK, Ankara, 1994.
- "1945'DEN BERİ POLONYA'DA TÜRK TARİHİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR", *Bellekten*, C. XXVIII, Ankara, 1964.
- İNALCIK, Halil “*Sunuş*”, *600.Yılında Türkiye Polonya İlişkileri Sempozyumu*, 5 Mart 2014, Ankara.
- KADIOĞLU Muhsin, *Polonya’da Türk İzleri*, Postiga Yayınları, İstanbul, 2011.
- KANGAL, Selmin, "*Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler*", *Savaş ve Barış 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, Ankara, 1999.
- KAYMAZ, İhsan Şerif, “*Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt, 23 (67-68-69), Ankara, 2007.
- KILIÇ, Selami, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998.
- KOLODZIEJCZYK, Dariusz, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century)*, An Annotat ed Edition of Ahdnflmes and Other Documents, Leiden, 2000.
-, “*Komşuluktan Kardeşliğe: Osmanlı- Polonya ve Türkiye- Polonya Tarihi İlişkilerinden Birkaç Manzara*”, *600.Yılında Türkiye Polonya İlişkileri Sempozyumu*,5 Mart 2014, Ankara.
- KOMİSYON, *Yeni Polonya*, Ankara Polonya Büyükelçiliği Yayını, Ankara 1947.
- KORKUT, Hasan, "*Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Çalışmalar*", *TALİD*, C. 1, S. 2, İstanbul, 2003.
- KURAT, Akdes Nimet, “*Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivindeki Türkçe Vesikalara Ait Lehçe İki Eser*”, *Bellekten*, XXX, 119 , Ankara, 1966.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Siyasi Tarih*, I. Ünite, (Ed.Çağrı Erhan-Esra Yakut), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- LATKA, S. Jerzy, *Polonya Türkiye*, Çev. Bogumita choch-linska-Mustafa Turhan, İstanbul 2003.
- LEHİSTAN'DAN BUGÜNKÜ POLONYA'YA, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri, Ankara, 2003.
- MACMILLAN, Margaret, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, (Çevr.Belkıs Dışbudak), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003.
- NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver, *Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya*, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayını, Ankara 200.
- NAZIR, Bayram, *Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2006.
- ORTAYLI, İlber, “*Tanzimat adamı ve Tanzimat Toplumu*”, Haz: Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Akademi Yayınları, İstanbul 2007.
- OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE LEHİSTAN (POLONYA) ARASINDAKİ MÜNASEBETLERLE İLGİLİ TARİHİ BELGELER, Haz. Nigar Anafarta.
- POLONYA BASININDA ATATÜRK VE TÜRKİYE (1919-1938), (Çevr. Ö. Aydın Süer), Tiydem Yayınları, Ankara, 2012.
- POLONYA CUMHURİYETİ ANKARA BÜYÜKELÇİLİĞİ, *Lehistan’dan Bugünkü Polonya’ya*, Polonya Büyükelçiliği Yayını, Ankara 2001.

- REYCHMAN, Jan, *Polonya İle Türkiye Arasındaki Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü*, Ankara Polonya Büyükelçiliği Yayınları, Ankara 1964.
-, "1794 Polonya İsyanı ve Türkiye", *Bellekten*, XXXI, 121, Ankara 1967.
- "SEMİOTİCS OF BEHAVİOR İN EARLY MODERN DİPLOMACY: POLİSH EMBASSİES İN İSTANBUL AND BAHÇESARAY", Koninklijke Brill NV, Leiden, 2003.
- ŞAŞMAZ, Musa, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri*, Altıpost Yay., 2013.
- ŞİMŞİR, Bilal, *Lozan Telgrafları*, I, TTK, Ankara, 1990.
-, *Lozan Telgrafları*, II, TTK, Ankara, 1994.
- SOYSAL, İsmail *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945)*, TTK, Ankara, 2000.
- TOPAKTAŞ, Hacer, "Osmanlı-Leh İlişkilerinde Realpolitik ve Retorik Bir XVIII. Yüzyıl Değerlendirmesi", *600. Yılında Türkiye Polonya İlişkileri Sempozyumu*, 5 Mart 2014, Ankara.
- TOROS, Taha, *Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri*, İstanbul Yayınları, İstanbul 1983.
- TBMM TUTANAK DEFTERLERİ, 2. DEVRE, CİLT 2, İÇTİMA SENESİ 1,39. İÇTİMA, 20 TEŞRİNİEVVEL 1339 CUMARTESİ.
- TBMM TUTANAK DEFTERLERİ, 2. Devre, Cilt 2, İçtima Senesi 1,39. İçtima, 20.11.1923.
- TBMM TUTANAK DEFTERLERİ, 2. Devre, Cilt 4, İçtima Senesi 1,66. İçtima, 12.12.1923.
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK, Ankara, 2008.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C, II, III, Birinci Kısım, TTK Yayınları, Ankara 1988.
-, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 1995.
- WARUNKIEWICZ, Jan, "Rusya ve Almanya'ya Karşı Türkiye", *Resimli Mecmua Lehistan (Polonya) Sanayi ve Türkiye*, Ankara, 2006.
-, "Polonya-Türkiye Antlaşmasının Temelleri", *Resimli Mecmua Lehistan (Polonya) Sanayi ve Türkiye*, Ankara, 2006.
- YÜCE, Neşe Talu, *Özgürlük Peşinde Polonya*, DTCF Yayınları, Ankara 2004.
- ZAJACSKOWSKI, Ananiasz, *Polonya'da Türk Menşeli Etnik Unsurlar*, Çev. Zeynep Kerman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971.
- ZYGMUNT, Abrahamowicz, "Polonya'da Türkoloji Başarıları ve Gelecekteki Gelişimi İle İlgili Bazı Sorunlar", Çev. Tüten Özkaya, *Bellekten*, LI, 200, Ankara, 1987.